

UNIVERZITET SINGIDUNUM

POSLOVNI FAKULTET

DEPARTMAN ZA POSLOVNU EKONOMIJU

DIPLOMSKI RAD

SAVREMENI KLIRING U EVROPSKOJ

UNIJI – PRIMER SEPA

Mentor:

Prof. dr Budimir Stakić

Student:

Dejana Jordanović 25/06

Beograd, 2010.

Sadržaj

Uvod.....	6
------------------	----------

Kliring u međunarodnim plaćanjima	9
--	----------

1. Pojam i poreklo kliringa	9
2. Nastanak i razvoj kliringa	12
3. Klirinške kuće.....	13
4. Vrste kliringa.....	15
5. Jednostrani kliring	15
5.1. Prisilni kliring.....	16
5.2. Ugovorni kliring	17
6. Dvostrani klirinzi.....	17
7. Višestrani klirinzi	18
8. Posebni oblici i termini u klirinškim plaćanjima i naplatama	19
8.1. Privatni kliring ili kompenzacija	19
8.2. Javni kliring (zvanični)	19
8.3. Klirinška isplata.....	19
8.4. Klirinška uplata	20
9. Učesnici u kliringu.....	20
10. Kliring u međunarodnim plaćanjima.....	21
11. Operativna pravila za kliring.....	23
11.1. Priključenje u kliring	24
11.2. Mere zaštite i odgovornost	24
11.3. Obračunski računi, limit i neto pozicija	25
11.4. Prijem naloga i način izvršenja kliringa.....	26
11.5. Isključenje iz kliringa i naknada za rad kliringa.....	27
11.6. Radno vreme kliringa.....	28
12. Statistika.....	32

SEPA (Single Euro Payments Area).....	35
--	-----------

1. Pojam SEPA sistema plaćanja	35
--------------------------------------	----

2. Učesnici SEPA sistema plaćanja.....	37
3. Faze sprovođenja SEPA sistema plaćanja.....	38
3.1. Prva faza.....	39
3.2. Druga faza	39
3.3. Treća faza.....	39
3.4. Četvrta faza	39
4. Pogodnosti za korisnike	40
4.1. Potrošači.....	40
4.2. Trgovci.....	41
4.3. Kompanije	41
4.4. Banke	42
4.5. Infrastrukturni provajderi.....	42
5. Komponente SEPA mehanizma plaćanja.....	43
5.1. Jedinstvena šema za prenos sredstava kreditnog karaktera	44
5.2. Jedinstvena pravila za prenos sredstava po osnovu direktnog zaduženja.....	44
5.3. Jedinstvena pravila plaćanja SEPA karticama (SCP, SEPA Card Payments)	45
5.4. Jedinstvena pravila plaćanja keš novcem	45
5.5. Pravila operativnosti klirinške infrastrukture.....	46
5.6. Standardizacija	46
5.7. Zakonodavno regulisanje	47
6. Države primljene u SEPA jedinstvenu zone plaćanja evrom.....	48
7. SEPA Credit Transfer	49
7.1. Data set za CT (finansijski zahtevi) :.....	49
7.2. Prava i obaveze učesnika u transferu odobrenja	51
8. SEPA Direct Debit platni instrument	52
8.1. Osnovne karakteristike	52
8.2. Učesnici u Direct Debit šemi plaćanja.....	54
8.3. Model četiri ugla.....	54
8.4. Ugovor o zaduženju – Mandate.....	55
8.5. Prava i obaveze učesnika Direct Debit šeme	57
9. SEPA platne kartice.....	58
9.1. Organizovanje platnih kartica po SEPA principima.....	59
9.2. Ciljevi SEPA za platne kartice	60
9.3. Usaglašavanje card šema za zahtevanim SEPA standardima	61
Zaključna razmatranja.....	63
Literatura	66

Uvod

Uvod

Jedinstveno tržište je privredni prostor koji ima jedinstvenu zaštitu spolja i jednake uslove poslovanja za sve učesnike privređivaja unutra. Sa osnivanjem Evropske ekonomske zajednice njene članice su i osnovale carinsku uniju i tako obezbedile jedinstvenu zaštitu prema ostalom svetu. Liberalizovanjem prekograničnog poslovanja članice sadašnje Evropske unije su dovršile stvaranje jedinstvenog tržišta.

„Jedinstveno evropsko finansijsko tržište podrazumeva tri slobode: slobodu kretanja kapitala (freedom of capital movements); slobodu pružanja usluga (freedom to provide services), slobodu otvaranja radnje (freedom to establish). Postojanje sve tri slobode istovremeno je uslov postojanja jedinstvenog tržišta.“¹

Tri slobode su međusobno povezane tako da se u potpunosti mogu ostvariti samo zajedno.

Jedinstveno evropsko finansijsko tržište u praksi izmađu ostalog znači, da rezidenti svih članica Unije – fizička i pravna lica – mogu da biraju gde će na području Unije da ulažu svoj novac, otvaraju račune, uzimaju zajmove, pribavljaju polise osiguranja, otvaraju radnje. Svaka banka rezident će moći da otvara filijale i podružnice u svim državama članicama i da nudi svoje finansijske proizvode bez ograničenja. Isto važi i za osiguravajuća društva. Hartije od vrednosti moći će da se kotiraju na svim berzama u Uniji.

Jednostavno i brzo odvijanje platnog prometa na nacionalnom nivou i njegova kompatibilnost sa sistemima primenjenim u inostranstvu jedan su od preduslova za efikasno funkcionisanje celokupnog finansijskog sistema svake zemlje, a posebno one koja pripada trgovinski, finansijski i ekonomski povezanim grupacijama.

Danas kada se permanento razvija, ali i sa pojavom interneta, stvaraju se uslovi za poboljšavanje usluga u bankarskom sektoru. Sami procesi međubankarskih komunikacija se

¹ Prof.dr Vojin Bjelica, Prof.dr Božidar Raičević, Prof.dr Marko Radičić, Prof.dr Blagoje Babić, Dr Stanko Radmilović, „Finansijske u teoriji i praksi“, Stylos DOO, Novi Sad, 2006.godine, str.438.

ubrzavaju. Komunikacija to jest razmena podataka između banaka je standardizovana i obavlja se putem SWFT poruka. U SWIFT mrežu uključene su banke širom sveta. Ove poruke garantuju tajnost i visoku sigurnost kao i minimalne mogućnosti nastanka greške. Podaci se automatski obrađuju i banke imaju mogućnosti da efikasno upravljaju svojim sredstvima.

U ovom radu pokušala sam da obradim kliring i SEPA sistem plaćanja, njihove karakteristike, način funkcionisanja i prednosti koje korisnici uživaju. Ovi sistemi plaćanja nastali su na teritoriji Evropske Unije. Ovi platni sistemi imaju veliki društveni značaj jer doprinose poboljšanju kvaliteta i lakšeg funkcionisanja kako samih ljudi tako i privrede.

Kliring to jest klirinški poslovi podrazumevaju posebne vrste kompezacionih poslova, gde se uzajemna potraživanja i dugovanja prebijaju posredstvom države.

Projekat SEPA (Single Euro Payment Area) bi se najkraće mogao definisati kao skup mehanizama, institucija i pravila za brzo i nesmetano odvijanje plaćanja širom evro zone. SEPA sistem plaćanja namenjen je plaćanjima u maloprodaji, mikro i malim plaćanjima.

Kliring u međunarodnim plaćanjima

Kliring u međunarodnim plaćanjima

1. Pojam i poreklo kliringa

„Pod kliringom, tj. neto obračunom, podrazumeva se prijem pojedinačnih naloga za plaćanje, ili grupa naloga za plaćanje, uz koje se dostavlja specifikacija pojedinačnih naloga, radi obračuna multilateralnih neto iznosa na obračunskim računima. Nakon toga, za svakog učesnika u kliringu utvrđuje se neto pozicija, čije se poravnanje vrši preko njegovog žiro-računa.“²

„Za razliku od slobodnih deviznih plaćanja za isporučenu robu ili izvršene usluge, pojavljuju se u savremenom prometu, i vezana klirinška plaćanja. Može se sa sigurnošću izneti tvrdnja da su klirinška plaćanja posledica određenih mera kontrole i drugih deviznih ograničenja koje podrazumevaju određene zemlje.“³

Osnovni smisao kliringa jeste da se plaćanja i naplaćivanja između pojedinih zemalja vrše na jednom obračunskom mestu, uz odgovarajuću dokumentaciju koja je vezana za takva plaćanja. Kod kliringa svaka strana izmiruje svoje novčane obaveze u domaćoj valuti, i to izmirenje obaveza se najčešće obavlja na posebnom računu centralne ili emisione banke, jedne i druge zemlje. Ovde je karakteristično i to što roba prelazi nacionalne granice, a novac ne. Kod klirinških plaćanja vrši se prenošenje deviznih sredstava iz jedne zemlje u drugu.

Zbog toga je ovakav način plaćanja prihvatljiv u odnosu na slobodna devizna plaćanja. Svaka ugovorna strana svoje obaveze koje ima prema stranom poveriocu izmiruje u svojoj nacionalnoj valuti, bez upotrebe konvertabilnih deviza. To omogućuje proširenja robnog prometa i sa onim zemljama koje nemaju dovoljno sredstava za izmirenje svojih obaveza prema inostranom partneru. Ovakav način plaćanja ima i svoje slabosti jer deluje kao ograničavajući faktor na slobodnu trgovinu sa svim posledicama koje iz njega proizilaze.

² www.nbs.rs

³ Dr Slobodan Barać, Dr Budimir Stakić, Dr Marko Ivaniš, Dr Miroljub Hadžić, Dr Zoran Jeremić, Ivica Terzić, "Pojmovnik finansija i bankarstva", Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2006., strana 140.

Narodna banka Srbije – Sektor za platni promet uvela je kliring međunarodnih plaćanja koji će obavljati banke sa sedištem u Republici Srbiji i za banke sa sedištem na teritoriji države sa čijom je centralnom bankom Narodna banka Srbije zaključila sporazum o neto obračunu međunarodnih plaćanja.

Pravni osnov za uvođenje kliringa međunarodnih plaćanja postoji i u drugim propisima, a pre svega u: Odluci o kliringu međunarodnih plaćanja, Odluci o uslovima i načinu obavljanja platnog prometa sa inostranstvom, Uputstvu za sprovođenje odluke o uslovima i načinu obavljanja platnog prometa sa inostranstvom, Operativnim pravilima za kliring međunarodnih plaćanja i dr.

Izraz kliring potiče od engleske reči „to clear“, koja znači „čistiti“, „raščišćavati“, dok se sam postupak čišćenja naziva CLEARING. To je bukvalno prevedeno značenje pojma kliring.

„U bankarsko-tehničkom smislu to čišćenje znači prebijanje ili kompenzaciju međusobnih potraživanja i dugovanja dva ili više lica u cilju utvrđivanja i izmirenja konačnog dugovnog i potražnog salda.“⁴

Ovakav postupak vodi svoje poreklo još iz stare prakse engleskih banaka iz XVIII veka. Svakodnevni poslovni dodir između više engleskih poslovnih banaka doveo je banke na pomisao da bi im se obim poslovnih transakcija (naplata i isplata) mogao dobrim delom smanjiti ako bi se predstavnici banaka redovno sastajali na određenom mestu u određeno vreme kako bu upoređivali međusobne dužničko-poverilačke odnose. Tada bi se vršila njihova međusobna prebijanja u cilju iznalaženja krajnjeg salda za svaku banku. Ovakvim radom broj operacija bi se smanjio ali bi se i postigla ušteda u držanju kasenih rezervi. Engleski bankari su jos tada u tu svrhu osnovali prvi obračunski zavod „CLEARING HOUSE“ u Londonu po čijem ugledu su kasnije formirane slične ustanove i u drugim zemljama. Ovakav zavod je do tridesetih godina, predstavljao samo jedan mehanizam obračunavanja unutar pojedinih zemalja, odnosno finansijskih centara. Od tada postaje i važan instrument u međunarodnim plaćanjima.

⁴ Mr Milosav Stojanović, „Značaj međunarodnih plaćanja preko kliringa, monografija“, Ekonomski fakultet Priština, Priština, Blace, Beograd, 2003., strana 34.

U kasnijim međunarodnim ekonomskim odnosima kliring je vršio značajnu tehničku ulogu u plaćanjima između zemalja, ali nije ništa manje ni trgovinsko-političko sredstvo. Pod njim se podrazumeva poseban oblik plaćanja koji se obično utvrđuje sporazumom o plaćanju dveju ili više zemalja. Sva ili određena plaćanja vrše se preko klirinških zbirnih računa koji se vode kod određenih banaka zemalja ugovornica.

Po pravilu svaka banka otvara jedna drugoj zbirni račun. Londonske banke su održavale svakodnevne sastanke na kojim je svaki član obračunskog saveta sastavljao listu svih svojih isplata i naplata u odnosu na sve ostale članove obračunskog mesta. Na osnovu sastavljenih tabelarnih pregleda, na obračunskom mestu sastavljani su sumirani pregledi u kojima se, kao konačni rezultat za svakog člana obračunskog mesta pokazuje višak njegovih isplata nad naplatama ili obratno. Svaki od članova obračunskog mesta imao je isplatu ili naplatu prema stanju u konkretnom slučaju – samo se ovako utvrđeni konačni višak i time likvidira sve svoje odnose prema ostalim članicama koji su postojali iz brojnih pojedinačnih dugovanja i potraživanja.

Počevši od 1864. godine Engleska narodna banka preuzela je na sebe da vrši izravnjanja utvrđenih konačnih salda, odnosno razlika. Likvidacija konačnih salda vršila se jednostavnim preknjižavanjem sa jednog na drugi žiro račun, a banke članice obračunskog mesta imale su žiro račun kod Engleske narodne banke.

Preknjižavanje se vršilo bez upotrebe gotovog novca i ovim izravnjanjem salda je jedan obiman i rizičan posao uprošćen. Plaćanja efektivnim novcem svedena su na najmanju moguću meru, a ceo posao oko toga zasnivao se samo na sastavljanju tabelarnih pregleda i preknjižavanju sa jednog na drugi žiro račun.

Sličan način međusobnih obračunavanja ubrzo se zavodi i u drugim zemljama. Najpoznatije klirinško – obračunsko mesto u SAD jeste Njujork, osnovan 1833.godine. Po završetku Prvog svetskog rata u SAD su postojala 174 klirinška obračunska mesta sa ukupnim prometom od 400 milijardi dolara.

2. Nastanak i razvoj kliringa

Klirinški zavodi posluju po istim principima: kopenzacija uzajamnih dugova, potraživanja i likvidacija samo utvrđenog salda.

„Prvi sistemi međubankarskih komunikacija javljaju se u formi:

- ❖ automatskih kliriških kuća (ACH – Automated Clearing House),
- ❖ elektronskih kliriških kuća (ECH – Electronic Clearing House) i
- ❖ direktnih komunikacija posredstvom swift centra (SWITCH).“⁵

„Automatske klirinške kuće su jedna od prvih formi kompjuterizacije između banaka.“⁶ One su se pojavile šezdesetih godina u SAD, Engleskoj i Japanu i zasnivale su se na off-line sistemima. Off-line sistemi omogućavali su brži i efikasniji transfer u odnosu na papirni, bez obzira na visoko učešće manualnog rada. Prenos informacija obavljan je preko magnetne trake i diskete, gde čitač magnetne trake preuzima podatke i vrši obračun i prebijanje. Razvojem kompjuterske i telekomunikacione tehnike slanje fajlova sa instrukcijama za plaćanje vrši se isključivo elektronskim putem. Kada su u ovaj sistem uključeni komitenti banaka, kroz direktno odobravanje i zaduživanje računa postignut je efekat koji se očekivao.

Automatizovana klirinška kuća obavlja prebijanja dugovnih i potražnih pozicija i ona u osnovi vrši automatski kliring na nacionalnom nivou. Operacije obračuna i izvršenja bazirane su na računarskoj podršci. Svrha ovih kuća je da pored smanjenja upotrebe, odnosno eliminisanja papirnih čekova, obavlja i elektronske transakcije među depozitnim institucijama, kao i garantovanje zatvaranja pozicije u slučajevima kada je neko od učesnika nelikvidan.

Kada je reč o funkcionisanju ACH sistema uključen je veći broj učesnika i to: platilac, primalac, banka platioca, banka primaoca i sam davalac ACH usluga. Postupak obračuna u ACH sistemu je sledeći: komitent (platilac) izdaje odgovarajućoj instituciji nalog o zaduženju računa u cilju odobravanja sredstava krajnjem korisniku primaocu. Po primanju naloga

⁵ Dr Aleksandar Živković, Dr Rade Stanić, Dr Borko Krstić, „Bankarsko poslovanje i platni promet“, Centar za izdavačku delatnost ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2009., strana 525.

⁶ Dr Aleksandar Živković, Dr Rade Stanić, Dr Borko Krstić, „Bankarsko poslovanje i platni promet“, Centar za izdavačku delatnost ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2009., strana 525.

depozitna institucija formira elektronski fajl, koji je sastavljen od instrukcija za plaćanje i prosleđuje ga ACH procesoru, koji vrši sortiranje svih pojedinačnih dugovanja i potraživanja kako bi formirao specifične odnosno prebijene – izlazne fajlove za svaku depozitnu instituciju. Potom ACH procesor šalje neto iznos na račun svake depozitne institucije, koja obrađuje fajl i vrši konačna odgovarajuća knjiženja na računima svojih komitenata.

„Danas je značaj i uloga ACH sistema u ovoj zemlji veoma velik. Štaviše, bez postojanja ovih institucija trgovina terminskim tržišnim materijalom odnosno fjučersima i opcijama, koje danas predstavljaju značajne derivate na finansijskim tržištima, ne bi se uopšte mogla odvijati.“⁷

Elektronske klirinške kuće predstavljaju zamenu za trenutnu vezu između banaka i uspostavljaju se danas za obavljanje krupnih i značajnih finansijskih transakcija. Najpoznatiji i najveći klirinški sistemi su CHIPS (Clearing House Interbank Payment System) i CHAPS (Clearing House Automated Payment System). Promet ovih klirinških sistema ima ključnu poziciju u bankarskim aranžmanima. Glavni motiv razvoja klirinških centara bio je smanjenje čekova, ali sa razvojem finansijskih usluga, novim tehničkim dostignućima i globalizacijom, klirinški centri dobijaju sasvim novu ulogu u finansijskom poslovanju.

3. Klirinške kuće

Klirinške institucije se istorijski razvijaju iz poslova specijalizovanih činovnika, koji su prvo pružali samo računovodstvene usluge, da bi kasnije pružali i usluge oko prikupljanja garancijskih depozita. Prvu klirinšku instituciju osnovala su londonske banke i to takozvanu Clearing House u kojoj su umesto predhodnog nezvaničnog međubankarskog poravnjanja, koje su vršili službenici banaka na nekim javnim mestima, počela da se prebijaju međubankarska potraživanja ali na jedan organizovan način. Tako su bilateralni aranžmani i pravilo uzajamnih računa zamenjeni specifičnom vrstom agencija takozvanim institucijama za kliring i obračun, koje su danas zastupljene u svim razvijenim platnim sistemima.

⁷ Dr Aleksandar Živković, Dr Rade Stanić, Dr Borko Krstić, „Bankarsko poslovanje i platni promet“, Centar za izdavačku delatnost ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2009., strana 528.

Klirinške institucije predstavljaju modernu organizaciju koja, sa jedne strane, kupcima garantuje isporuku aktive, a sa druge strane prodavcima plaćanje. Da bi se finansijske transakcije u platnim sistemima sa klirinškim kućama realizovale, potrebno je da učesnici zaključe klirinške ugovore sa klirinškom kućom.

„Danas sve klirinške institucije vrše veoma veliki broj funkcija, od kojih su osnovne:

- ❖ vođenje računa svih učesnika, kao i njihovo poravnanje;
- ❖ prikupljanje i održavanje inicijalnih depozita na nivou koji je neophodan za neometano obavljanje finansijskih transakcija;
- ❖ izveštavanje – dostavljanje raznih izveštaja svim učesnicima, itd.“⁸

Kako bi klirinške kuće obavljale svoje funkcije neophodno je da funkcionišu pomoću:

- ❖ sistema propisanog inicijalnog depozita,
- ❖ sistema dnevnog prilagođavanja i
- ❖ sistema održavanja propisanog nivoa inicijalnih depozita.

Danas klirinške institucije u platnim sistemima mogu imati različiti karakter i različite uloge:

1. mogu biti u vlasništvu i mogu funkcionisati pod kontrolom same centralne banke ili pod kontrolom komercijalnih banaka ili u kombinaciji prethodna dva.
2. mogu biti organizovane za prijem samo papirnih instrukcija ili za prijem samo automatizovanih elektronskih instrukcija ili za prijem i jednih i drugih.
3. mogu biti organizovane tako da opslužuju celu zemlju ili na regionalnoj bazi unutar zemlje.

⁸ Dr Aleksandar Živković, Dr Rade Stanić, Dr Borko Krstić, „Bankarsko poslovanje i platni promet“, Centar za izdavačku delatnost ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2009., strana 526.

4. Vrste kliringa

Kako bi se likvidirali dužničko – poverilački odnosi u međunarodnom odnosu, po pravilu svaka banka otvara jedna drugoj zbirni račun. Uvoznici jedne zemlje polažu u nacionalnoj valuti dugovne iznose na taj zbirni račun, a sredstva koja se na taj način prikupljaju služe kao pokriće za isplatu potraživanja izvoznika. Izvoznici u suštini primaju nacionalni novac koji su položili uvoznici njihove zemlje to jest novčana sredstva ne napuštaju nacionalnu teritoriju, već se sva dugovanja i potraživanja međusobno izmiruju. Tako je izbegnuta isplata u stranim valutama, devizama ili u zlatu, odnosno plaćanje putem transfera.

Klasifikacija kliringa po vrstama vrši se s obzirom da li se klirinški način plaćanja odnosi na dužnike i poverioce samo iz jedne zemlje ili dve zemlje ili se odnosi na dužnike i poverioce iz većeg broja zemalja. Prema tome postoje:

- ❖ jednostrani klirinzi;
- ❖ dvostrani ili bilateralni klirinzi;
- ❖ višestrani ili multilateralni klirinzi.

„Ako se kliringom obuhvate sva plaćanja između određenih zemalja radi se o totalnom (potpunom) kliringu a ako se kliringom obuhvati samo deo plaćanja prema inostranstvu radi se o parcijalnom kliringu.“⁹

5. Jednostrani kliring

„Pod jednostranim kliringom u međunarodnom platnom prometu podrazumeva se takav režim plaćanja u kome su dužnici samo iz jedne zemlje obavezni da svoja dugovanja prema inostranstvanim poveriocima izmiruju uplatama u nacionalnoj valuti kod određenog obračunskog mesta u svojoj zemlji.“¹⁰

⁹ Prof.dr Vasković Vojkan, „Sistemi plaćanja u elektronskom poslovanju“, Fakultet organizacionih nauka, Beograd 2007 godine, strana 211.

¹⁰ Mr Milosav Stojanović, „Značaj međunarodnih plaćanja preko kliringa, monografija“, Ekonomski fakultet Priština, Priština, Blace, Beograd, 2003., strana 34.

Poverioci iz iste zemlje mogu vršiti naplate potraživanja od dužnika iz inostrane zemlje na koju se odnosi jednostrani kliring, ali samo od obračunskog mesta u svojoj zemlji, a ne neposredno od inostranih dužnika.

Dalje se jednostrani kliring deli na:

- ❖ prisilni ili autonomni kliring i
- ❖ sporazumni ili konvencionalni kliring

i to po tome da li jednostrani kliring nastaje jednostranom odlukom zemlje koja ga zavodi ili nastaje po prethodnom sporazumu sa inostranom zemljom na koju se odnosi.

5.1. Prisilni kliring

Prisilni jednostrani kliring posledica je mera koja jedna zemlja preuzima u cilju zaštite interesa svojih poverilaca čiji su interesi ugroženi merama koje su preuzete od strane zemlje u kojoj se dužnici nalaze. Prisilni jednostrani kliring ustanovljava Vlada svojom autonomnom odlukom. Fizička i pravna lica dužna su da svoje uplate prema određenoj zemlji, čiji su dugovi ovom odlukom obuhvaćeni, vrše preko za to posebno ustanovljenog računa.

Račun se otvara kod emisione banke ili kod nekog ovlašćenog kreditnog zavoda. Sa tog računa vrše se isplate domaćim poveriocima. Nekad pojedine zemlje mogu da zabrane dužnicima iz svoje zemlje vršenje isplata inostranim poveriocima ili samo poveriocima iz određene zemlje. U takvim slučajevima su neke zemlje, koje su pogođene takvim merama zavodile prisilni kliring.

Preduzimanje ovakvih mera dovoljno je da privoli zemlju na koju se takve mere odnose da pristupi zaključenju bilateralnog sporazuma za regulisanje obostranih plaćanja.

5.2. Ugovorni kliring

Ugovorni jednostrani kliring je zbirni račun koji se ustanovljava na osnovu sporazuma, a vodi se u jednoj od zemalja ugovornica dok kod druge ostaje sloboda deviznih plaćanja. U prvoj zemlji uvoznici uplaćaju svoje dugove preko klirinškog računa kod svoje banke u korist posebnog računa emisije banke zemlje izvoznice. Poverioci te zemlje se izmiruju u svojoj ili u kojoj drugoj slobodnoj valuti, a poveriocu zemlje kod koje se vodi klirinški račun mogu da izmiruju bilo slobodnim transferom, bilo preko kliringa. To znači da je u ugovorenim platnim odnosima između dve zemlje moguće da jedna zemlja ugovornica sadrži i dalje slobodu plaćanja u odnosu na drugu zemlju ugovornicu.

Usluga ovog kliringa bila je prolaznog karaktera jer je izazivala niz nepovoljnosti i posledica po zemlju sa jakom valutom, pa se on više i ne susreće u praksi.

6. Dvostrani klirinzi

Dvostrani ili bilateralni kliring podrazumeva takav sporazum između dve zemlje kod koga se određena plaćanja vrše obostrano putem kliringa. Dužnici obeju zemalja ugovornica, izmiruju svoje obaveze uplatama dužničkih iznosa u nacionalnoj valuti na zbirni klirinški račun suprotne zemlje ugovornice dok poverioci naplaćuju svoja potraživanja takodje u nacionalnim valutama svojih zemalja, u okviru raspoloživih sredstava na zbirnom klirinškom računu.

Ovakve klirinške sporazume zaključuju obično zemlje koje su zavele kontrolu nad platnim prometom sa inostranstvom ili one koje nemaju zavedenu kontrolu nad platnim prometom sa inostranstvom kako bi na taj način regulisale svoj platni promet sa inostranstvom.

Dvostrani klirinzi mogu da obuhvate sva plaćanja bez izuzetaka koji se pojavljuju između zemalja ugovornica, a mogu se ograničiti na samo određene kategorije obostranih plaćanja.

Prema kategorijama plaćanja na koje se odnose može se govoriti o:

- ❖ robnom,
- ❖ nerobnom,
- ❖ mešovitom kliringu.

7. Višestrani klirinzi

Višestrani ili multilateralni kliring znači uključivanje većeg broja zemalja u klirinški način plaćanja, umesto odvojenog povezivanja samo po dve zemlje bilateralnim sporazumima. Ovaj proces posebno je došao do izražaja u međusobnim odnosima zemalja koje su se čvršće ekonomski povezivale, posebno u slučajevima ekonomskog, regionalnog povezivanja.

Pokušaj stvaranja regionalnih multilateralnih sistema plaćanja proizilazi kao posledica nedostatka svetskog multilateralnog sistema plaćanja. Pored toga činjeni si napori u pravcu stabilizacije valuta u određenim okvirima putem Sporazuma i to baš iz razloga što nije postojao jedan svetski sistem plaćanja preko koga bi se nesmetano mogao obavljati platni promet.

Multilateralni kliring predstavlja širu slobodu plaćanja. Svodi se na mogućnost upotrebe potraživanja ostvarenih prema jednoj zemlji za plaćanje obaveza nastalih iz ekonomskih odnosa sa drugom zemljom.

Ova forma klirinških plaćanja postaje pogodna u uslovima jače ekonomske povezanosti grupe zemalja, što olakšava međusobnu razmenu i utiče na njeno povećanje jer postoji veća mogućnost izbora roba i usluga u većem broju zemalja, a da se pritom vodi računa o platno bilansnoj ravnoteži prema ostalim zemljama kao celini, a ne prema svakoj zemlji posebno.

8. Posebni oblici i termini u klirinškim plaćanjima i naplatama

8.1. Privatni kliring ili kompenzacija

Pored kompenzacije u prvom smislu reči, postoji još i kompezacija na bazi privatnog kliringa. Čista komenzacija se teško zaključuje između samo dva lica, jer izvoznik za jednu robu u isto vreme mora da bude i izvoznik za drugu robu. Zato se pribegava vešestranim kompezacijama i kompezacionim poslovima i posredovanjem neke kreditne ustanove. Kada se kompenzacioni poslovi zaključuju između tri ili više lica bez posredovanja banke, izvoznik isporučuje inostranom uvozniku jednu robu, a ovaj za datu robu izdaje domaću valutu ne inostranom prodavcu, već domaćem izvozniku koji za taj iznos isporučuje robu inostranom uvozniku. To su takozvani trougli kompezacioni poslovi. Takvi poslovi mogu da budu između vlada ili kreditnih ustanova. Ovakvi poslovi nazivaju se još i poslovi privatnog kliringa. Privatnog, zbog toga što se ovaj zbirni račun ne ustanovljava na osnovu trgovinskog sporazuma. Ova vrsta poziva u praksi ograničava međunaordnu robnu razmenu, pa se zato oni napuštaju čim se uslovi normalizuju.

8.2. Javni kliring (zvanični)

Javni kliring postoji onda kada se ustanovljava bilo jednostranom odlukom Vlade ili između dve ili više Vlada. To je vladajući oblik u današnjoj praksi.

8.3. Klirinška isplata

Klirinška isplata je termin koji se često upotrebljava u klirinškom platnom prometu. Da bi se izvršila isplata domaćem poveriocu, potrebno je da se ispune sledeći uslovi:

- ❖ da je inostrani obračunski zavod poslao avizu o uplati i
- ❖ da domaća banka raspolaže sredstvima iz kojih može da izvrši isplatu.

Kada se ispune ovi uslovi, banka vrši isplatu odmah.

8.4. Klirinška uplata

Dužnik vrši uplatu posredstvom pismenog naloga, kojim izdaje naredbu obračunskoj banci da za njegov račun izvrši doznaku u inostranstvu. Nalog bi po pravilu trebao da sadrži sve one podatke koje propisuje devizni režim jedne zemlje. Banka kontroliše dokumentaciju, stavlja na svim primercima redni broj za isplatu kod inostrang zavoda koji je obavezan za obe stranke. Potom banka izdaje svom korespondentu u inostranstvu nalog da označenu sumu isplati korisniku.

9. Učesnici u kliringu

Pored dužnika i poverioca kao učesnika u kliringu, iz ugovora o kliringu redovno se javlja i njihov klirinški organ (emisiona ili centralna banka).

Zbog toga je svaka isplata duga van kliringa nevažeća, jer su propisi koji regulišu tu materiju prinudni propisi. Pošto se radi o konkretnim propisima, poverilac može da zahteva od svog dužnika da svoj dug uplati na klirinški račun i to je sve.

Postavlja se još i pitanje vremena plaćanja, jer od toga zavisi snošenje rizika, eventualne promene klirinške valute. Na primer, ako se obaveza dužnika ispunjava uplatom dugovnog iznosa u kliringu, tada bi rizik promene kursa snosio poverilac. Ako bi se pošlo od toga da se obaveza gasi u času isplate sume poveriocu, tada bi valutni rizik snosio dužnik.

„Učesnici u kliringu su odgovorni za verodostojnost, kodiranje i sadržinu poslatih poruka, za blagovremenost slanja poruka u kliring sistem, kao i za sigurnost i zaštitu komunikacije sa kliring sistemom.“¹¹

¹¹ ww.nbs.rs

10. Kliring u međunarodnim plaćanjima

„Narodna banka Srbije ovlašćena je, odredbama (čl. 32. st. 4). Zakona o deviznom poslovanju, propisuje uslove i način obavljanja platnog prometa sa inostranstvom po tekućim i kapitalnim poslovima.“¹²

„U vezi sa napred navedenim ovlašćenjem, narodna banka Srbije – Sektor za platni sistem, uvela je Kliring međunarodnih plaćanja koji će obavljati banke sa sedištem u Republici Srbiji i za banke sa sedištem na teritoriji države sa čijom je centralnom bankom Narodna banka Srbije zaključila sporazum o neto obračunu međunarodnih plaćanja (na primer sa Bosnom i Hercegovinom, itd.).“¹³

Kada se govori o kliringu međunarodnih plaćanja on se obavlja se za račun fizičkih i pravnih lica komitenata banke čije su centralne banke potpisnice Sporazuma o kliringu međunarodnih plaćanja kao multilateralni neto obračun.

Učesnici u kliringu međunarodnih plaćanja su:

- ❖ centralne banke potpisnice sporazuma,
- ❖ banke koje su sa svojom centralnom bankom potpisnicom sporazuma potpisale ugovor o učestvovanju u obračunu međunarodnih plaćanja.

Kao razlozi za uvođenje Kliringa međunarodnog plaćanja navode se:

- ❖ niži troškovi platnog prometa sa inostranstvom,
- ❖ devizna plaćanja se odvijaju na isti način (pod uslovom da su u skladu sa propisima),
- ❖ veća efikasnost u platnom prometu sa odnosnim zemljama,
- ❖ troškovi platnog prometa sa inostranstvom se plaćaju u zemlji,
- ❖ priprema za ulazak u Single Payment Area (SEPA),

¹² Prof. dr Budimir Stakić, Prof. dr Slobodan Barać „Međunarodne finansije“, Univerzitet Singidunum, Poslovni fakultet u Beogradu, Beograd, 2008.,str. 194.

¹³ Prof. dr Budimir Stakić, Prof. dr Slobodan Barać „Međunarodne finansije“, Univerzitet Singidunum, Poslovni fakultet u Beogradu, Beograd, 2008.,str. 194.

- ❖ podrška slobodnoj trgovini u regionu (CEFTA),
- ❖ mogućnost uspješnije saradnje sa drugim zemljama u regionu.

„Sepa je područje na kojem će građani, kompanije i drugi privredni subjekti biti u mogućnosti da primaju novac i vrše plaćanja u evrima unutar i van granica svoje zemlje pod istim uslovima, pravilima i obavezama kao u svojoj zemlji.“¹⁴

Svi građani Evropske monetarne unije (ali i građani drugih zemalja koji prihvate standarde SEPA) biće u mogućnosti da vrše plaćanja i to:

- ❖ sa jednog računa,
- ❖ korišćenjem jedinstvenog seta instrumeta plaćanja,
- ❖ jednako efikasno i sigurno kao u najefikasnijem domaćem platnom prometu.

„Sepu čine:

- ❖ jedinstvena valuta (evro),
- ❖ zajednički standardi i procedure,
- ❖ efikasna infrastruktura,
- ❖ jedinstveni set instrumenata plaćanja,
- ❖ sniženi troškovi platnog prometa,
- ❖ jedinstveni pravni okvir,
- ❖ transparentno upravljanje,
- ❖ razvoj novih usluga klijentima.“¹⁵

Kliring međunarodnih plaćanja obavlja se kao neto obračun preko obračunskog računa banke koji se otvara i vodi kod centralne banke. Centralna banka obaveštava operatera kliringa o iznosima limita neto pozicija za svoje banke – za čije izvršenje ona garantuje u skladu sa ugovorom. Negativna neto pozicija banke nijednog trenutka ne sme biti veća od odobrenog limita. Učesnik može zahtevati od centrale banke povećanje ili smanjenje limita, koja se odobrava ako su za to ispunjeni svi uslovi.

¹⁴Prof. dr Budimir Stakić, Prof. dr Slobodan Barać „Međunarodne finansije“, Univerzitet Singidunum, Poslovni fakultet u Beogradu, Beograd, 2008.,str. 194.

¹⁵ Prof. dr Budimir Stakić, Prof. dr Slobodan Barać „Međunarodne finansije“, Univerzitet Singidunum, Poslovni fakultet u Beogradu, Beograd, 2008.,str. 195.

Od 18. juna 2007. godine i devizno međubankarsko plaćanje (kliring) obavlja se u centralnoj banci.

Narodna banka Srbije je sklopila ugovore o priključenju u međubankarski kliring sa 16 banaka koje su primenile tehničke sisteme. To znači da poslovne banke u Srbiji neće više morati sve naloge za plaćanja u devizama, ukoliko je poverilac istovremeno njihov klijent, da šalju na izvršenje banci u inostranstvu.

Kliring se obavlja kao neto obračun u evrima, u skladu sa odlukom koja propisuje uslove i način obavljanja platnog prometa sa inostranstvom. NBS će za obavljanje tog posla bankama naplaćivati naknadu koja je višestruko niža od one koju trenutno plaćaju bankama u inostranstvu.

U centralnoj banci smatraju da bi to trebalo da dovede i do smanjenja naknade koju klijenti plaćaju bankama i doprinese bržem i jeftinijem platnom prometu sa inostranstvom za sve učesnike.

Na taj način, uz kliring plaćanja u devizama koji se obavlja za banke u Republici Srbiji, omogućeno je da se obavlja i za plaćanja između naših banaka i banaka drugih država sa čijim će centralnim bankama NBS zaključiti sporazum o kliringu.

Veoma važno je razgraničiti funkcije dinarskog i kliringa u devizama. Postoje sličnosti koje su implementirane u strukturi poruke MT102, koja se koristi u dinarskom i deviznom kliringu NBS, sa generičkom strukturom SWIFT MT102 poruke.

11. Operativna pravila za kliring

„Prijem pojedinačnih naloga za plaćanje ili grupa naloga za plaćanje uz koje se dostavlja specifikacija pojedinačnih naloga radi obračuna multilateralnih neto iznosa za poravnanje koji se obavlja na obračunskom računu banke.“¹⁶

¹⁶ www.nbs.rs

11.1. Priključenje u kliring

Kako bi učestvovali u kliringu, učesnici podnose zahtev NBS, koji je overen pečatom i koji je potpisalo lice ovlašćeno za zastupanje. Da bi NBS učesnike priključila u kliring učesnici su dužni da ispune sledeće uslove:

- ❖ da budu česnici u RTGS sistemu (Real Time Gross Settlement sistemu),
- ❖ da prijave bankarski kod za identifikaciju (BIC kod) koji koriste u RTGS sistemu,
- ❖ da ispune tehničke uslove i standarde za povezivanje s kliringom za primenu odluke kojom se uređuje elektronski način obavljanja platnog prometa, koji su utvrđeni uputstvom Narodne banke Srbije,
- ❖ da dostave ovlašćenje za zaduživanje računa preko koga se vrši obračun u RTGS sistemu a po osnovu neto pozicije iz multilateralnog obračuna u kliringu,
- ❖ da prijave lica ovlašćena za kontakt s Narodnom bankom Srbije po poslovima obračuna u kliringu, i
- ❖ da zaključe ugovor s Narodnom bankom Srbije.

11.2. Mere zaštite i odgovornost

Svi učesnici u kliringu dužni su da pri obavljanju obračuna obezbede mere sigurnosti i zaštite, koje se posebno odnose na zaposlene koji učestvuju u poslovima platnog prometa, na kontrolu operacija, na obradu podataka vezanih za rad sa kliringom, kao i na fizičku kontrolu pristupa računarskim resursima povezanim s Narodnom Bankom Srbije a za potrebe izvršenja obračuna u kliringu.

Učesnici u kliringu imaju obavezu da odrede jednog zaposlenog koji će biti zadužen za sigurnost i zaštitu komunikacije sa kliringom, da ga za to ovlaste i ovlašćenja dostave Narodnoj banci Srbije. Zaposleni koji je zadužen za sigurnost i zaštitu komunikacije naziva se administrator zaštite.

Administrator zaštite zadužen je za:

- ❖ konfigurisanje i administraciju hardverskih i softverskih sistema zaštite koji služe za bezbednu komunikaciju s kliringom;
- ❖ obavljanje platnog prometa u skladu sa odlukom kojom se utvrđuje elektronski način obavljanja platnog prometa i uputstvom za njeno sprovođenje, koje donosi Narodna banka Srbije;
- ❖ podnošenje Narodnoj banci Srbije mesečnog pismenog izveštaja o primeni bezbedonosnih mera i saradnji s kliringom.

Učesnici u kliringu odgovorni su za verodostojnost, kodiranje i sadržinu poslatih poruka, za blagovremenost slanja poruka u kliring, kao i za to da poruke šalju i primaju za to ovlašćena lica.

11.3. Obračunski računi, limit i neto pozicija

Kliring međunarodnih plaćanja obavlja se kao neto obračun preko obračunskog računa koji se otvara i vodi kod centralne banke.

Kliring međunarodnih plaćanja obavlja operater kliringa.

Centralna banka obaveštava operatera kliringa o iznosima limita neto pozicija za svoje banke – za čije izvršavanje ona garantuje u skladu sa ugovorom.

Pod neto pozicijom banke u određenom trenutku podrazumeva se razlika između primljenih plaćanja u korist i na teret te banke od početka klirinškog ciklusa do tog trenutka. Negativna neto pozicija ni u jednom trenutku ne sme biti veća od odobrenog limita.

Učesnik može zahtevati od svoje centralne banke povećanje ili smanjenje limita, a centralna banka će odobriti ukoliko su za to ispunjeni uslovi.

11.4. Prijem naloga i način izvršenja kliringa

Komunikacija između učesnika u klirigu i operatera se obavlja porukama. Poruke mogu biti dostavljane pojedinačno za svako plaćanje ili za grupu plaćanja, pri čemu se dostavlja i specifikacija pojedinačnih plaćanja iz gupe.

Komunikacija se ostvaruje sa porukama tipa MT 103 ili MT 102 i to su poruke po SWIFT standardu. Ukoliko se obradom utvrdi da poruka ispunjava uslove za učešće u kliringu poslata poruka evidentira se na obračunskom računu banke samo u okviru limita. Ukoliko negativna neto pozicija prelazi odobreni limit poslata poruka ide u red za čekanje, dok se neispravne poruke odbijaju.

Na kraju klirinškog ciklusa obračunavaju se multilateralne neto pozicije i obaveštavaju centralne banke o svojim zbirnim neto stanjima kao i o stanjima svojih banaka.

Plaćanje između centralnih banaka odnosno takozvano poravnanje obavlja se preko računa kod prvoklasne međunarodne banke. Centralne banke odobravaju i zadužuju račune banaka za njihove neto pozicije iz kliringa u skladu sa ovlašćenjima iz ugovora koje su zaključile sa bankama. Svaka banka dobija izvod svog obračunskog računa za kliring i nakog toga se obračun smatra konačnim.

Posle svakog klirinškog ciklusa u neto obračunu, svakom učesniku se dostavljaju:

- ❖ izveštaj o izvršenim transakcijama i
- ❖ pojedinačne poruke za plaćanje koje tom učesniku šalju drugi korisnici.

Reklamacije u kliringu razmatraju se ukoliko stignu najkasnije do trećeg dana od dana obrade.

Osnovne poruke SWIFT standarda koje se koriste u kliring sistemu su:

- MT103 – prenos sredstava za račun korisnika
- MT102 – grupa plaćanja za račun korisnika
- MT202 – transfer sredstava između finansijskih institucija
- MT900 – potvrda o zaduženju računa
- MT910 – potvrda o odobrenju računa
- MT920 – zahtevi
- MT941 – status računa
- MT942 – privremeni izvod
- MT950 – izvod računa
- MT940 – izvod računa (sa detaljima)
- MT196 – odgovor na MT103 i MT102
- MT195 – upit o statusu prethodno upućene poruke
- MT192 – zahtev za opoziv poruke

11.5. Isključenje iz kliringa i naknada za rad kliringa

Operater kliringa može banku privremeno ili trajno isključiti u slučajevima ako ustanovi da učesnik ne ispunjava bilo koji od navedenih uslova za članstvo u kliringu, ili ako učesnik ne pristupa u skladu sa ugovorom koji je zaključio sa centralnom bankom svoje države o učešću u kliringu ili pak ako utvrdi da učesnik izaziva tehničke probleme u radu kliringa.

Kada se radi o Privremenom isključenju banke iz kliringa, odluku donosi operater kliringa, i on o tome obaveštava banku i centralnu banku njene države. Operater obavezno navodi koji su razlozi za isključenje i koji su uslovi za ponovno uključenje banke u kliring. Odluku o trajnom isključenju banke iz kliringa donosi centralna banka njene države. Banka se može uključiti u kliring ako ispuni uslove navedene u odluci o njenom isključenju.

„Po osnovu poslova kliringa, centralne banke, bankama sa svoje teritorije naplaćuju naknadu – u visini, na način i u rokovima utvrđenim propisom kojim se utvrđuje tarifa po kojoj centralna banka naplaćuje naknadu za usluge koje vrši.“¹⁷

11.6. Radno vreme kliringa

Kliring je na raspolaganju korisnicima svakog radnog dana. Radnim danom ne smatraju se subota i nedelja, kao ni dani državnih praznika proglašeni neradnim danima.

Radno vreme operatera je utvrđeno Dnevnim terminskim planom, koji mora biti usklađen s dnevnim terminskim planom centralnih banaka. Operater kliringa može promeniti radno vreme o čemu mora obavestiti učesnike u kliringu. Ukoliko učesnik u kliringu zahteva promenu radnog vremena operatera, operater kliringa troškove naplaćuje od tog učesnika.

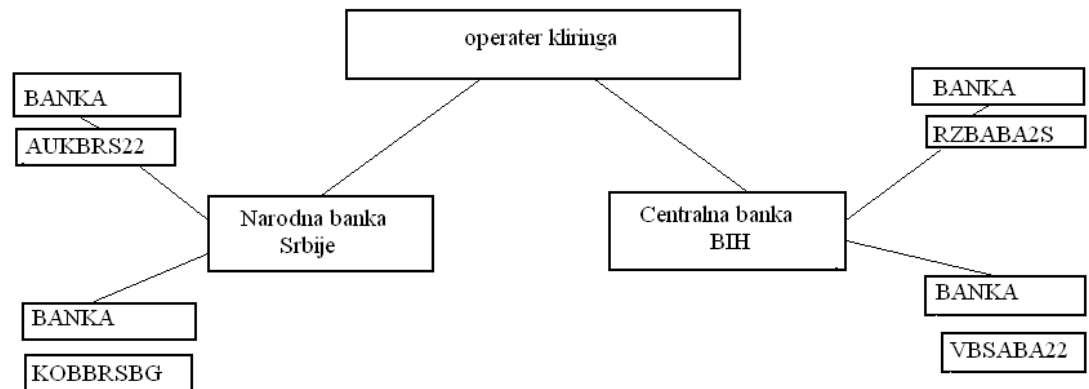
Dnevni terminski plan kliringa izgleda ovako:

Početak dana	9:00
Prijem limita i razmena poruka za plaćanje	9:05-9:30
Razmena poruka za plaćanje	9:30-11:30
Priprema za kliring	11:30-12:00
Kliring	12:00-12:30
Poravnanje neto pozivcija CB	12:30-15:55
Opoziv neizvršenih poruka za plaćanje	15:55-16:00
Izdavanje izvoda računa	16:00-16:15
Arhiviranje	16:15-17:00
Kraj dana	17:00

¹⁷ www.nbs.rs

Početak dana i prijem limita 9.05 – 9.30

Na osnovu obaveštenja centralnih banaka, operater kliringa svakoj banci postavlja limit za negativnu neto poziciju.

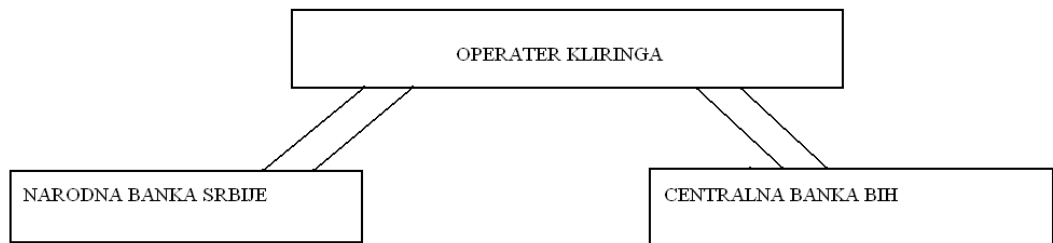
Razmena poruka za plaćanje 9.05 – 11.30

Komunikacija između učesnika i kliring sistema se ostvaruje porukama koje se mogu dostaviti pojedinačno (MT103) ili za grupu plaćanja (MT102). Poruka koja iz bilo kog razloga ne može biti obrađena odbija se uz odgovarajuću poruku pošiljaocu MT196. Poslata poruka za koju se utvrdi da ispunjava uslove za učešće u kliringu evidentira se na obračunskom računu banke samo ako negativna neto pozicija u tom trenutku ne prelazi limit.

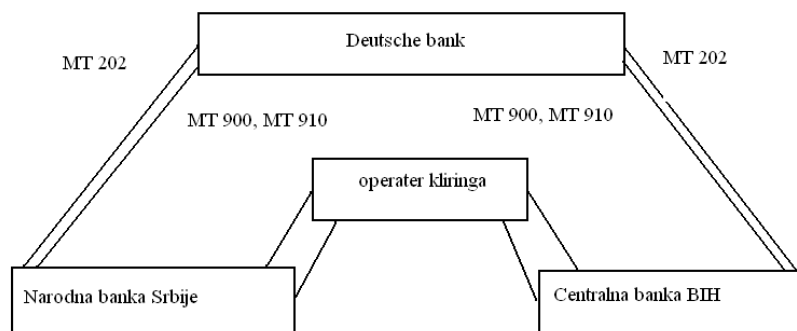
Priprema za kliring 11.30 – 12.00

Posle isteka vremena predviđenog za prijem poruka, utvrđenog Dnevnim terminskim planom, operater kliringa obaveštava centralne banke o zbirnim neto stanjima iz kliringa, kao i o neto stanjima njihovih banaka. Centralne banke se saglašavaju sa neto pozicijama.

Poravnanje neto pozicija CB 12.00 – 15.55

Plaćanja zbirnih neto pozicija između centralnih banaka se obavlja preko računa kod prvoklasne međunarodne banke u skladu sa odredbama ugovora (Deutsche bank). Centralne banke, u skladu sa odredbama ugovora, obaveštavaju kliring sistem o njihovoj saglasnosti da se neto pozicije izvrše.

Odobrovanje i zaduživanje računa banaka

Centralne banke u skladu sa ovlašćenjima odobravaju i zadužuju račune banaka za njihove pozicije iz kliringa.

Narodna banka Srbije	
Zaduženje	Odobrenje
Banka A	Banka D
Banka B	Banka E
Banka C	Banka F

Опозив неизвршених порука за плаћање 15.55-16.00

- Систем аутоматски шаље MT196 за поруке које нису ушле у клиринг („враћа неизвршене поруке“)

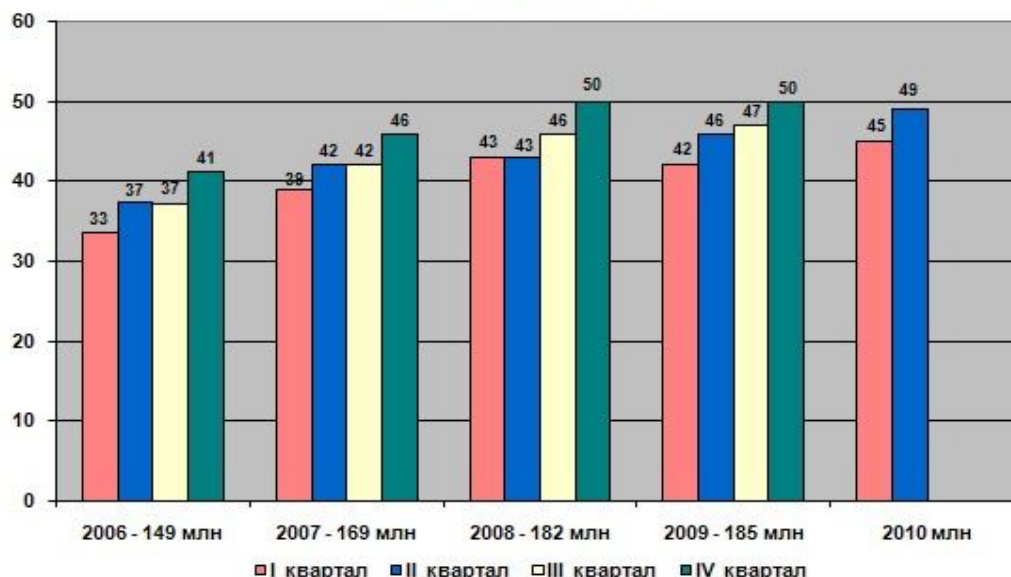
12. Statistika

„Сектор за платни promet, на основу података о обављеном међубанкарском платном prometu и прикупљених података о интерном платном prometu банака, анализира и обрађује одређене показатеље, на основу којих саставља месечне, тромесечне, полугодишње и годишње извештаје.“¹⁸

¹⁸ www.nbs.rs

Реализована међубанкарска плаћања по кварталима у RTGS и клиринг систему НБС од јануара 2006. године до јуна 2010. године - у милионима плаћања

Rekordne vrednosti u radu RTGS i kliring sistema

Broj међубанкарских плаћања	30.novembar 2009.	1.218.335
Vrednost међубанкарског промета	30. decembar 2009.	385,4 mlrd.dinara
Broj плаћања u kliringu	01. juli 2009.	414.798
Broj RTGS плаћања	30. novembar 2009.	870.546

Vrednosti prometa i broj плаћања u RTGS i kliring sistemu i међубанкарском kliringu за плаћање u devizama за januar 2010. године.

U RTGS i kliring sistemu Narodne banke Srbije u januaru 2010. године, за 19 radnih дана, realizovano је ukupno 13 miliona плаћања. Od toga 4,6 miliona ili 35,14%, чине nalozi за плаћање u kliringu, а 8,4 miliona ili 64,86%, nalozi за плаћање u RTGS-u. Prosečan dnevni broj плаћања bio је 686.154, od чега 445.050 prosečan broj плаћања u RTGS-u, а 241.104 prosečan broj плаћања u kliringu. Vrednost prometa u RTGS sistemu је iznosila 2.711 milijardi dinara, а vrednost prometa u kliringu 34 milijarde dinara (ili 1,25%)

Prosečna dnevna vrednost prometa u RTGS-u iznosila је 142,7 milijardi idinara, а prosek vrednosti prometa u kliringu 1,8 milijardi dinara

SEPA (Single Euro Payments Area)

SEPA (Single Euro Payments Area)

1. Pojam SEPA sistema plaćanja

Na inicijativu Euro Banking Association (EBA) i uz punu podršku European Central Bank (ECB) i European Commission (EC) je formiran European Payment Concul (EPC) koji već duži niz godina sprema pravila za formiranje jedinstvene infrastrukture za plaćanje u euro regiji (SEPA - Single Euro Payment Area).

Ideja SEPE je utemeljena u Briselu, 26. Marta 2002. godine na sastanku na kojem su bili predstavnici:

- ❖ EBA-Evropskog Bankarskog Udruženja
- ❖ ECSA-tri udruženja za kreditni sektor
- ❖ EACB-Evropsko Udruženje centralnih banaka i
- ❖ predstavnici 42 banke

Oblikovan je dokument pod nazivom:

“White paper - Euro land our single payment area”.

SEPA je područje gde će građani, kompanije i drugi privredni učesnici biti u mogućnosti da primaju novac i vrše plaćanja u evrima unutar i van granica svoje zemlje pod istim uslovima, pravima i obavezama kao u svojoj zemlji.

„SEPA sistem je prvenstveno namenjen plaćanjima u maloprodaji, takozvanim mikro i malim plaćanjima, kao i plaćanjima koja vrše srednja i mala preduzeća. Režimom SEPA biće obuhvaćene sve bezgotovinske transakcije do iznosa od 50.000 evra. Transakcije preko

tog iznosa neće podlegati SEPA mehanizmu, već će se i dalje posebno ugovorati između učesnika u procesu plaćanja i davalaca usluga u platnom prometu.“¹⁹

Projekat SEPA (Single Euro Payment Area) predstavlja skup mehanizama, institucija i pravila za brzo i nesmetano odvijanje platnog prometa širom evro zone. Ovaj skup mehanizama, institucija i pravila zamišljen je kao zaokružen, integralni i sveobuhvativni mehanizam plaćanja u zoni evra.

Cilj ovog projekta jeste da:

- ❖ izjednači gotovinska i bezgotovinska plaćanja;
- ❖ uspostavi isti tretman za plaćanja u zemlji i izvan zemlje;
- ❖ da troškove prekograničnih transfera izravna sa onima unutar zemlje;
- ❖ eliminiše suvišno posredovanje između učesnika u platnom prometu;
- ❖ otkloni potrebu klijenata za držanjem dva računa u banci (računa za plaćanje u zemlji i računa za plaćanje u inostranstvu);
- ❖ uvede druge slične olakšice za stanovništvo i privredu.

SEPA je projekat koji se po svojoj ambiciji, veličini i kompleksnosti može uporediti sa promenom to jest prelaskom na evro. Po svojim naporima u pravcu harmonizacije i restrukturiranja važan vođa procesa otvaranja različitih nacionalnih tržišta plaćanja koja prate prodaje, što omogućava konkurenciju u čitavoj oblasti i podstiče inovacije u celoj oblasti.

U okviru SEPA-e klijenti bi trebalo da budu u stanju da vrše uplate i isplate u evrima sa i na svaki pojedinačni bančin račun, koristeći jedinstveni skup instrumenata plaćanja i to lako i bezbedno kao u okviru nacionalnih granica. Drugim rečima, ova plaćanja to jest isplate u evro-zoni i zajedničkoj valuti trebalo bi da postanu domaća. Stejkholderi bi, takođe, sa uspostavljenjem SEPA sistem plaćanja mogli da iskoriste šanse i koristi od eventualnih ekonomija obima, povećavajući ekonomsku efikasnost industrije plaćanja. SEPA sistem plaćanja uticaće i na promenu nivoa usluga i razvoj novih proizvoda dodatnih unapređenih vrednosti za korisnike.

¹⁹ Prof. dr Budimir Stakić, Prof. dr Slobodan Barać „Međunarodne finansije“, Univerzitet Singidunum, Poslovni fakultet u Beogradu, Beograd, 2008., str. 196.

SEPA zahteva:

- ❖ jednu jedinstvenu valutu;
- ❖ jedan skup instrumenata plaćanja u evrima – prenos kredita (akreditiva), direktna plaćanja dugova i plaćanja po karticama,
- ❖ uobičajene tehničke standarde i prakse poslovanja,
- ❖ efikasne procedure obrade to jest procesiranje svih plaćanja u evrima;
- ❖ jedan harmonizovan zakonski okvir;
- ❖ kontinuiran rad na razvoju novih usluga usmerenih na korisnike to jest klijente.

SEPA sistem plaćanja vodi ka konkurentnom tržištu na nivou Evrope gde će moći da se uoče i shvate sve prednosti velikog obima.

Srbija je, kao i druge države na putu tranzicije, započela pripreme za usklađivanje svog platnog sistema sa principima koji će u skoroj budućnosti biti primenjeni u evro-zoni. U tom smislu, Narodna banka Srbije je donela više propisa, u kojima su sadržane osnove za dalje ujednačavanje domaćeg platnog sistema sa onim koji će prevladati u Evropi. Među njima poseban značaj imaju Odluka o uvođenju međubankarskog deviznog kliringa plaćanja prema inostranstvu i Odluka o obavljanju unutrašnjeg međubankarskog platnog prometa po osnovu direktnih zaduženja.

2. Učesnici SEPA sistema plaćanja

SEPA sistem je prvenstveno namenjen plaćanjima u maloprodaji, i to takozvanim mikro i malim plaćanjima, kao i plaćanima koja vrše srednja i mala preduzeća. Projektom SEPA obuhvatiće se sve bezgotovinske transakcije do iznosa od 50.000,00 evra, dok sve transakcije preko tog iznosa neće podlegati SEPA sistemu, već će se i dalje ugovarati između učesnika u procesu plaćanja i davalaca usluga u platnom prometu.

Cilj to jest ono što bi SEPA sistem trebalo da omogući fizičkim ali i pravnim licima (građanima, preduzećima i institucijama) jeste da sva plaćanja unutar evro zone, bez obzira na formu, instrumente, tehniku obrade, brojnost transakcija i ostalo, vrše jednako brzo, lako i pogodno kao što je to danas slučaj sa plaćanjima unutar granica jedne zemlje. Razlike između

domicilnog i inostranog sistema plaćanja unutar evro-zone bi trebalo da nestanu. Sva plaćanja, bila ona bezgotovinska ili gotovinska, kao i isplate preko kartica ili u kešu, efektivne isplate sa računa zaduženja (debitni) ili transferi sa računa odobrenja (kreditni), transakcije između preduzeća, između potrošača i trgovca, kao i između građana i institucija trebalo bi da se odvijaju na kranje pojednostavljen, usklađen i transparentan način unutar kruga zemalja koje su uvele evro kao spostvenu valutu.

Samo uvođenje SEPA sistema zahtevaće uklanjanje svih tehničkih, pravnih i trgovinskih barijera između postojećih nacionalnih sistema plaćanja. Umesto šarolike i složene mreže lokalnih podsistema SEPA bi trebalo da uspostavi zonu otvorenog platnog prometa i zajedničkih standarda za sva plaćanja, bez formalnih i faktičkih prepreka, kako bi nastao finansijski ambijent koji će stalno podsticati konkurenciju među onima koji pružaju, primaju i koriste ovakve usluge i vode unapređivanju samog sistema plaćanja.

SEPA sistem plaćanja projektovan je za realizaciju bezgotovinskih plaćanja, onih koji su do sada ostali podalje od talasa standardizacije a koji po broju transakcija i obimu ukupnog plaćanja zahtevaju najveći deo evro plaćanja. Nesumnjivo je, takođe, ako se sagledaju svi instrumenti preko kojih će se platni promet odvijati da će SEPA sistem funkcionisati elektronskim putem.

Industrija plaćanja, kako se to već popularno najavljuje, neminovno će se suočiti i sa takvim dodatnim uslugama kao što su, na primer, direktno slanje elektronskih faktura banci kupaca od strane prodavca, koja nakon bančine potvrde, automatski biva naplaćena prema instrukcijama prodavca već ugrađenim u samu fakturu. Najverovatnije će i usluge platnog prometa obuhvatati elektronsko sravnjenje računa dužnika i poverilaca prema željenom periodu.

3. Faze sprovođenja SEPA sistema plaćanja

Sam projekat SEPA plaćanja zamišljen je da bude sproveden u fazama. Ovo je proizašlo iz razloga što je njegova primena zahtevala veoma krupne promene kako na stručno-bankarskom tako i na sistemsko-zakonodavnom planu.

3.1. Prva faza

Prva faza je nazvana fazom kreacije i projektovanja sistema plaćanja (desing phase).

Ova faza efektivno je trajala od 1-og januara 2004. godine do juna 2006. godine. SEPA sistem plaćanja zvanično je prihvaćen i odobren oktobra 2006.godine na sednici Saveta ministara EU za ekonomske poslove i finansije (EU Council of Ministers of Economic Affairs and Finance)

3.2. Druga faza

Druga faza ili faza upoznavanja, uvođenja i isprobavanja (implementation phase) započela je sredinom 2006. godine i trajala je do 31-og decembra 2007. godine. U tom vremenskom periodu odvijale su se pripreme za primenu novih SEPA instrumenata, standarda i infrastrukture plaćanja. Ova primena zahtevala je određena testiranja, obuku i simulacije. Svaka država u evro-zoni u ovom periodu formirala je telo koje je nadgledalo odvijanje samih priprema. A sva nacionalna tela tokom ovog perioda morala su da sarađuju.

3.3. Treća faza

Treća faza ili faza prelaska na novi sistem (migration phase) započela je 1-og januara 2008. godine a završiće se poslednjeg dana 2010. godine. Ova faza bila je najosetljivija faza i upravo zbog toga je i trajala tri godine.

3.4. Četvrta faza

Poslednja faza ili faza pune i isključive primene SEPA sistem plaćanja (full execution) trebalo bi da nastupi od 1-og januara 2011. godine. Očekuje se da će do tada kritična masa bezgotovinskih transakcija već biti izvršena kroz novi integralni sistem, tako da će se stari nacionalni sistemi platnog prometa postepeno napuštati.

4. Pogodnosti za korisnike

Sistem SEPA plaćanja trebao bi zbog samog načina odvijanja plaćanja, sveobuhvativosti i jednostavnosti primenjivanja da svim učesnicima ciklusa plaćanja donese određene koristi, olakšice i prednosti kako za potrošače tako i za preduzeća, banke, provajdere i ostale institucije.

4.1. Potrošači

Kategorija koja će najpre osetiti pogodnosti ovog sistema jesu potrošači. SEPA sistem će svim potrošačima u zoni evra kupovinu i život učiniti lagodnijim. Bez obzira na to u kojoj državi iz evro-zone žele da kupuju, potrošačima će ubuduće trebati samo jedan bankarski račun sa kog će moći da plaćaju sve račune uzduž i popreko evro zone, i to jednako kao i u svojoj zemlji. Sa uvođenjem SEPA sistema plaćanja nestaje potreba da potrošači kao na primer studenti na školovanju u inostranstvu, građani koji tamo privremeno rade, diplomatske misije i strana predstavništva imaju jedan račun kod kuće a drugi u inostranstvu.

Takođe, upotreba kartica postaće daleko jednostavnija i efikasnija. Jedna kartica moći će da se koristi za sva plaćanja ili kupovinu u evrima u svim zemljama i prodavnicama širom evro-zone, za sve usluge i druga potrebe. Sve to će uticati na smanjivanje potrebe za nošenjem gotovog novca sa sobom.

Sa uvođenjem SEPA sistema plaćanja banke i finansijske institucije moći će da ponude dodatne usluge nezavisno od nacionalnih granica. Neke od tih dodatnih usluga predhodiće procesu plaćanja a druge će slediti posle obavljenog plaćanja. Osim elektronskih faktura i automatskog elektronskog poravnanja računa, omogućiće slanje naloga za plaćanje putem mobilnog telefona, iniciranje naplate putem interneta, izdavanje elektronskih avionskih karata i druge slične pogodnosti.

4.2. Trgovci

Druga kategorija učesnika u lancu plaćanja koja će imati neposrednu i materijalno opipljivu korist od uvođenja SEPA sistema jesu trgovci. Oni se u radu najviše susreću sa karticama, koje danas sve više zamenjuju čekove i novčanice, postajući omiljeno sredstvo plaćanja za građane u maloprodaji. Najveći problem ovde je nastao jer trgovac ima obavezu da sa svakim pojedinačnim emiterom kartice sklopi ugovor o plaćanju, što praktično nije bilo izvodljivo iz razloga što se emiteri kartica nalaze u različitim državama. Zbog toga su provajderi softverskog sistema POS naplate naplaćivali trgovcima različitu tarifu za korišćenje istog, zavisno od zemlje u kojoj se nalaze.

SEPA sistem upravo omogućuje trgovcima da ugovore naplatu kartice samo sa jednom institucijom, a da ta institucija procesira sva plaćanja, bez obzira na to ko je izdavalac kartice i iz koje zemlje potiče. Na taj način, s jedne strane, smanjuju se troškovi na strani trgovca i ubrzava se obrada svih transakcija po osnovu kartica, s druge strane. Terminali koji se koriste u prodavnicama za procesiranje plaćanja karticama takozvani POS Terminals ili Point-of-Sale Terminals postaće standardizovani, što će podstaći konkurenciju među njihovim proizvođačima i pružiti priliku trgovcima da biraju najpovoljnije i najkvalitetnije. Preko jednog terminala moći će da se realizuju plaćanja za sve tipove kartica, jer će softver biti u mogućnosti da realizuje naloge za plaćanja sa računa memorisanog na bilo kom tipu kartice.

4.3. Kompanije

Zahvaljujući SEPA sistemu kompanije će radikalno pojednostaviti ceo postupak upravljanja svojim plaćanjima. Njima će sa uvođenjem ovog sistema biti omogućeno da u svakom trenutku imaju uvid u tokove transakcije, jer će se svi domaći i inostani prilivi i odlivi u evrima realizovati sa jednog mesta to jest dolazni i odlazni nalozi imaće isti format. Prednost postojanja jednog računa preko koga se odvijaju transferi za kompaniju jeste što će to omogućiti lakše upravljanje finansijama, uspešnije održavanje likvidnosti i dugoročno

konsolidovanje računa kompanije. Ovim će se samo smanjiti troškovi poslovanja ali će se i uštedeti vreme što je u savremenim ulovima poslovanja veoma bitno.

Dodatne usluge koje će biti omogućene kompanijama i koje će olakšati poslovanje i vođenje finasija preduzeća jesu elektronsko fakturisanje i automatsko sravnjivanje naloga za prenos i naloga za unos sredstava. Neke od ovih usluga dostupne su u pojedinim državama ali države koriste različite formate i sadržaje, dok će ovim sistemom sve usluge biti standardizovane. Prekogranične transakcije sa takvim neujednačenim mehanizmom danas su veoma uspojene i otežane.

4.4. Banke

Banke će višestruko osetiti blagodeti primene SEPA sistema. Najvažnije je da će banke biti u stanju da nude svim građanima koji žive u evro-zoni i da dosegnu do svakog klijenta bez obzira na to gde se on nalazi. Banke će moći da nude i druge svoje usluge, koje će uticati na olakšavanje pristupa ovom sistemu i omogućavaće da se koriste informacije koje integrisani platni sistem kreira. Sve to će uticati na konkurentsku borbu između banaka i sigurno na njihovu mobilnost uzduž i popreko evro-zone. Međutim, SEPA sistem uticaće i na to da banke ujednače uslove pod kojim realizuju svoje usluge i za sve banke važiće jedinstvena pravila. Sve banke imaće jedan i ravnopravan pristup SEPA sistemu. Svi instrumenti za isplatu, naplatu i prenos sredstava biće uniformisani, transparentni i dostupni svim korisnicima. Provizije za sve bankarske usluge biće izjednačene u svim državama evro-zone, kako za plaćanja na unutrašnjem tako i za transfere na evropskom planu. Primena ovako reorganizovanog sistema za obavljanje platnog prometa učiniće sva plaćanja jednako jeftinim i jednako efikasnim na čitavom prostoru gde je evro vladajuća moneta, što je u suštini i jedan od osnovnih ciljeva uvođenja SEPA sistema.

4.5. Infrastrukturni provajderi

Infrastrukturni provajderi u koje spadaju agencije specijalizovane za obavljanje platnog prometa, asocijacije za međubankarsko poravnanje, institucije koje vrše eskontovanje, proizvođači mašina za procesiranje kartica i proizvođači drugih tehničko-tehničkih sredstava kojima se prenose finansijske informacije između svih učesnika u platnom

prometu, biće u novom SEPA okruženju takođe podstaknuti na veću konkurenciju, inovacije i preduzetljivost.

Infrastrukturni provajderi moći će da nude svoje usluge svim građanima evro-zone i to pod jednakim uslovima, nezavisno od toga u kojoj državi je njihovo sedište. Nacionalne granice neće biti prepreka ali opet s druge strane neće biti ni zaštita od konkurencije iz drugih zemalja.

Kompatibilnost između različitih provajdera biće uspostavljena na osnovu seta zajedničkih tehničkih standarda. Procesori će biti tako softverski koncipirani da će moći da prihvataju i obrađuju sve postojeće sisteme kartica nezavisno od toga ko je njihov izdavalac, ukoliko emiteri kartica ugrade određene minimalne zajedničke standarde u sve kartice. SEPA će, u okviru režima internih postupaka i kriterijuma, definisati tehnički optimalni okvir za međusobno umrežavanje i nesmetano odvijanje platnog saobraćaja između svih kreatora i prenosnika infrastrukturnih finansijskih formata, sadržaja i sredstava.

5. Komponente SEPA mehanizma plaćanja

Kada se aspektat sa kog SEPA sistem počiva sagleda, svaki od integralnih delova SEPA sistema uključuje određene principe koji su jednim delom zajednički, a drugim delom su specifični. Zajedničke karakteristike ugrađene su u sistem koji će služiti za prenos sredstava na račun odobrenja, ali i na račun koji je namenjen za izvršavanje naplate sa računa zaduženja, a kasnije će biti inkorporirani i u sistem plaćanja sa SEPA kompatibilnim karticama. Na taj način će se u okviru SEPA sistema zatvoriti krug svih bezgotovinskih i gotovinskih kanala za plaćanje malih vrednosti, uključujući mehanizme preko kojih se procesiraju, obračunavaju i poravnavaju takva plaćanja.

Pravila i standrdi koji će biti primenjeni na četiri specifična kanala odvijanja platnog prometa u evro-zoni su:

5.1. Jedinstvena šema za prenos sredstava kreditnog karaktera

Jedinstvena šema za prenos sredstava kreditnog karaktera (SCT, SEPA Credit Transfer) predstavlja sistem međubankarskog platnog prometa u evrima, sastavljen od zajedničkih pravila i procedura za transfere naloga sa računa odobrenja. Pravila koja se odnose na ovu vrstu transfera sadržana su u zbirci pravila “Rulebook”, koju je pripremio Evropski savet za platni promet. SEPA Credit Transfer propisuje jedinstven nivo usluga koje u tom okviru klijentima moraju pružiti profesionalne institucije koje na njihov račun prenose odobrena sredstva i kao vremenski okvir u kome akreditovani finansijski posrednici moraju izvršiti takve operacije.

5.2. Jedinstvena pravila za prenos sredstava po osnovu direktnog zaduženja

Jedinstvena pravila za prenos sredstava po osnovu direktnog zaduženja (SDD, SEPA Direct Debit) predstavljaju sistem međubankarskog izvršenja naloga direktnog zaduženja u platnom prometu, koji je sastavljen od pravila i procedura za trenutno izvršenje i knjiženje prenosa sa računa kupca, odnosno isplatioca, na račun prodavca robe ili usluge, ili na račun nekog drugog primaoca. Za primenu ovog instrumenta, napisana je posebna knjiga uputstva. SEPA Direct Debit mehanizam propisuje nivo usluge koji se mora pružiti u formi automatski odobrene isplate ili najkraći vremenski okvir u kome finansijske institucije moraju biti sposobne da funkcionišu u ulozi banke dužnika.

Ono po čemu je specifičan ovaj SEPA model koji se svodi na promptno odobrenje prenosa sredstava sa računa dužnika na račun poverioca, jeste što se sastoji od dva različita modela:

- ❖ Model kada dužnik direktno daje nalog određenom trgovcu, odnosno isporučiocu usluga da se naplati sa njegovog računa;
- ❖ Model kada dužnik daje nalog svojoj banci da izvrši takvu naplatu u korist trgovca ili pružioca usluga.

5.3. Jedinstvena pravila plaćanja SEPA karticama (SCP, SEPA Card Payments)

Jedinstvena pravila plaćanja SEPA karticama (SCP, SEPA Card Payments) biće uspostavljena kao set visoko postavljenih principa koje će usvojiti i izdavaoci ali i akceptanti, kreatori sistema kartica i njihovi operateri. Ove principe je u početnom obliku definisala Evropska Centralna Banka i oni se vode pod radnim imenom “Okvir za SEPA kartice”.

Osnovne prednosti SEPA sistema kartica ogledaće se:

- ❖ Vlasnik kartice moći će jednom karticom da vrši sva plaćanja u čitavoj zoni evra (osim ukoliko trgovac ne prihvata određeni tip kartice),
- ❖ Vlasnici kartice i trgovci moći će da transakciju naplate sprovedu na konzistentan način i uz zajedničko učešće;
- ❖ Proizvođači procesora za plaćanje karticama biće u mogućnosti da se međusobno nadmeću i nude svoje usluge u svim zemljama evro zone, kako bi tržište za procesiranje kartica postalo daleko kompetitivnije i pouzdanije a njihove usluge jeftinije.

5.4. Jedinstvena pravila plaćanja keš novcem

Jedinstvena pravila plaćanja keš novcem odnosiće se samo na profesionalne “distributere” novca (SEPA Cash). Platni promet se ne odvija u celosti preko računa, već obuhvata i plaćanja u kešu. Zbog toga je nastala potreba da se mehanizam uključivanja gotovine u platni promet uskladi sa ostalim kanalima funkcionisanja SEPA platnog prometa.

Jedinstvena keš zona (SECA Single Euro Cash Area) funkcionisaće kao sastavni deo Jedinstvene zone plaćanja evrom (SEPA). Evropska Centralna Banka je već postigla saglasnost oko uvođenja niza mera kojim bi se i rad sa keš novcem učinio efikasnijim, pouzdanijim i konkurentnijim.

5.5. Pravila operativnosti klirinške infrastrukture

Pravila operativnosti klirinške infrastrukture (SEPA infrastructures) u zoni evra će biti oblikovana na način da mogu zadovoljiti principe i kriterijume na kojima će se odvijati SEPA platni promet. Ovde infrastruktura podrazumeva ustanove koje između finansijsko-bankarskih institucija različitih država operativno vrše procesiranje naloga i instrumenata platnog prometa.

U okviru SEPA projekta, takođe, ulazi i formiranje pan-evropske institucije za procesiranje kliringa svih transfera i plaćanja. Institucija koja funkcioniše kao preteča te agencije obuhvata 97 banaka, koje obavljaju transfere sa računa. Uporedo funkcionišu i neke bilateralne i grupne klirinške institucije. Smatra se da će neke vodeće regionalne obračunske kuće, u koje spada i holandsko-nemačka pod nazivom “Equens” biti prve koje će svoje mehanizme kliringa prilagoditi jedinstvenom SEPA projektu. Okviri za usklađivanje operativne klirinške infrastrukture sa SEPA sistemom plaćanja su projektovani na način da uvažavaju postojanje bilateralnih, grupnih ili regionalnog ugovora o platnom prometu. U daljoj budućnosti je moguće pretpostaviti da će zajedničko delovanje više ovakvih regionalnih institucija, koje će operativne poslove obavljati u koordinaciji sa EBA (Euro Banking Association), trasirati put za uspostavljanje sveobuhvatne evropske obračunske organizacije PE-ACH (Pan European Automated Clearing House).

Zahtevi koje će morati da ispunjava svaki od tih sistema procesiranja, poravnanja i obračuna platnih naloga između finansijsko-bankarskih struktura različitih država jesu:

- ❖ operativna moć svake klirinške kuće mora dosezati do svake pojedinačne banke u evro-zoni,
- ❖ pravila funkcionisanja SEPA sistema moraju biti odvojena od tehnika procesiranja i ne smeju od nje zavisiti.

5.6. Standardizacija

Sledeća bitna komponenta novog načina odvijanja platnog prometa je, svakako, standardizacija postupaka automatskog procesiranja i oblikovanja sadržaja SEPA dokumenta. Asocijacija evropskih bankara usvojila je zajednički pristup za razvoj standarda koji će

omogućavati automatsko procesiranje svih plaćanja i naplata u evrima. Evropski platni savez je prvo definisao zahteve poslovnih krugova u pogledu podataka za razmenu koje moraju sadržati isprave finansijskih posrednika u platnom prometu. Detaljniji spisak elemenata koji sačinjavaju svaku informaciju bitnu za razmenu sadržan je u Pravilima za obavljanje SEPA kreditnih transfera (izvršenje naloga na osnovu računa odobrenja) i u Pravilima za obavljanje SEPA debitnih plaćanja (izvršenja naloga na osnovu računa zaduženja). Zahtevi poslovnog sveta su iskazani kao logička grupa elemenata koje treba da sadrži svaka finansijska poruka. Ovako usaglašeni elementi objavljeni su u knjizi SEPA Data Model, koju je izdao Evropski savet za platni promet.

Međunarodna organizacija za standardizaciju (ISO) je sve logičke elemente za iskazivanje sadržine podataka transformisala u ujednačene finansijske informacije UNIFI (sa oznakom ISO 2002) koje imaju oblik XML standardizovanih poruka. Ovi standardi poslužiće kao osnova za oblikovanje i nadogradnju niza poruka putem standardizovanog jezika. Evropski savet za platni promet je u vezi sa sadržajima koje će finansijska industrija biti dužna da iskazuje u svojim porukama takođe sastavio set uputstava koja određuje način korišćenja standarda za UNIFI poruke. Evropski savet za platni promet insistira da u poslovima između banaka UNIFI standardi postanu obavezni za primenu, dok je na planu odnosa između kupaca i banaka Savet bio popustljiviji i preporučio je njihovo korišćenje.

5.7. Zakonodavno regulisanje

Zakonodavno regulisanje je završena komponenta koja će odlikovati uspostavljenje SEPA sistema. Evropski parlament je 1-og decembra 2005. godine usvojio Rezoluciju o pripremi Direktive o uslugama plaćanja. Ova rezolucija je sadržala nacrt direktive o čijim odredbama je javna diskusija bila otvorena sve od 31-og marta 2007. godine. Evropski parlament i Evropska komisija su 24-og aprila 2007. godine usvojili Predlog Direktive o Uslugama plaćanja (Payment Services Directive). Ovaj predlog se odnosi na uspostavljenje legalnih osnova za jedinstvenu primenu novog, integrisanog sistema platnog prometa. Ova direktiva se naziva NLF Direktiva (New Legal Framework), jer predstavlja Novi zakonski okvir za industiju plaćanja i po mnogima će doneti najznačajniju promenu u sferi finansija posle uvođenja evra kao zajedničke valute.

Predložena direktiva sadrži nekoliko interesantnih novina u odnosu na tekst nacрта:

- ❖ Pravo na pružanje SEPA usluga ona dodeljuje i nebankarskim provajderima usluga platnog prometa.
- ❖ Zatim, insistira na tome da svi davaoci usluga platnog prometa moraju ispuniti visoke zahteve transparentnosti i informativnosti, nezavisno od toga da li primenjuju samo nacionalne platne produkte ili nove SEPA platne produkte.
- ❖ Od država se traži da na jedinstveni način i striktno regulišu suštinska prava i obaveze korisnika i davalaca usluga platnog prometa.
- ❖ Značajno je da direktiva predviđa uključenje u SEPA sistem i onih banaka i finansijskih institucija izvan evro-zone koje vrše plaćanja ili primaju uplate u evrima, pod uslovom da ispunjavaju visoke standarde u pogledu procedura propisanih za pojedine specifične kanale kroz koje se odvija platni promet, uz pretpostavku da je domicilno finansijsko i drugo relevantno zakonodavstvo harmonizovano sa odgovarajućim propisima EU u ovoj oblasti.

6. Države primljene u SEPA jedinstvenu zone plaćanja evrom

Članice SEPA režima do sada su postale 33 države. One su ispunile najveći deo obaveza na realizaciji šema integralnog plaćanja u evrima.

To su prihvatile 16 članica EU koje su prihvatile evro kao sopstvenu valutu: Austrija, Kipar, Finska, Francuska, Nemačka, Grčka, Irska, Italija, Luksemburg, Malta, Holandija, Portugalija, Slovačka, Slovenija i Španija. Ove zemlje, na neki način, predstavljaju matičnu, noseću grupu razvoja SEPA sistema.

Ovde pripada 11 drugih članica EU koje su zadržale nacionalnu valutu ali su izgradile mehanizam za efikasno i ujednačeno izvršavanje svih naloga u evrima: Bugarska, Češka, Danska, Estonija, Mađarska, Latvija, Litvanija, Poljska, Rumunija, Švedska i Velika Britanija. Članice SEPA sistema plaćanja postale su i tri članice Evropske Ekonomske Zone (EEA): Island, Lihteštajn i Norveška. Island je u postupku ubrzanog prijema u članstvo Evropske unije.

Članice SEPA sistema plaćanja su i Švajcarska i Lihtenštajn kao države u posebnom odnosu sa EU, kao i Monako koja je dobila saglasnost od strane Evropskog Platnog Saveta za ulazak u SEPA režim.

7. SEPA Credit Transfer

SEPA Credit Transfer je platni instrument za izvršavanje transfera odobrenja između klijenata lociranih na području SEPE.

Osnovne karakteristike SEPA Credit Transfera su:

- ❖ puna dostupnost u sistemu za svakog klijenta,
- ❖ pun iznos transferisanih sredstava se odobrava računu korisnika,
- ❖ nema limita kada je u pitanju vrednost plaćanja, limiti mogu postojati samo između učesnika,
- ❖ maksimalno vreme za izvršavanje transfera je tri bankarska (poslovna) dana (od 2012. godine – jedan dan),
- ❖ šema za Credit Transfer je nezavisna od procesa infrastrukture,
- ❖ IBAN i BIC su identifikatori računa,
- ❖ sve transakcije su u evrima na svim nivoima plaćanja to jest kroz sve faze uključujući i fazu povraćaja neizvršenih transakcija i odbijenih transakcija.
- ❖ račun nalogodavca i korisnika može biti u evrima ali i nekoj drugoj valuti. Svaka konverzija valute se obavlja u nalogodavčevoj banci ili banci korisnika.

7.1. Data set za CT (finansijski zahtevi) :

- ❖ 01-19 su elementi koji se odnose na nalogodavca,
- ❖ 20-39 su elementi koji se odnose na korisnika,
- ❖ su elementi koji se odnose na zahtevane poruke Credit Transfera,
- ❖ R01 elementi koji se odnose na odbijene i vraćene transfere .

“R” transakcije takođe moraju sadržavati minimum finansijskih elemenata da bi se prepoznali razlozi odbijanja i učesnika koji je inicirao “R” transakciju.

Ukoliko se odbijanje desi na međubankarskom nivou poruka o odbijanju transakcije mora sadržavati sledeće:

- ❖ R1 - Oznaku »R« poruke, što znači da je to odbijena poruka
- ❖ R3 - Tip razloga za neprihvatanje Credit Transfera
- ❖ R4 - Settlement datum vraćanja
- ❖ R5 - Referencu banke koja je pokrenula odbijanje transakcije
Odbijena/Vraćena
- ❖ Istovetnu kopiju osnovne tj originalne poruke DS-02

Data set elementi za CT (finasijski zahtevi)

AT-01 IBAN Nalogodavca

AT-02 Naziv nalogodavca

AT-03 Adresa nalogodavca

AT-04 Transferisani iznos

AT-05 Remittans informacija tj poruka za korisnika od strane nalogodavca.

AT-06 BIC kod banke nalogodavca

AT-07 Zahtevani datum valute nalogodavca

AT-10 Identifikacioni broj nalogodavca

AT-20 IBAN račun korisnika

AT-21 Naziv korisnika

AT-22 Adresa korisnika

AT-23 BIC kod banke korisnika

AT-24 Identifikacioni kod korisnika

AT-40 Identifikacioni kod u šemi

AT-41 Referenca nalogodavca za transakciju odobrenja to jest Credit Transfer (ovu referencu dostavlja nalogodavac i ona se prenosi kroz sve nivoe transfera).

AT-42 Datum setlmenta u transferu

AT-43 Referenca banke nalogodavca za Credit Transfer (dostavlja se banci korisnika).

AT-R1 Oznaka »R« za odbijene i vraćene transakcije

AT-R2 Identifikacioni broj učesnika koji je inicirao »R« poruku

AT-R3 Kod koji označava razlog ne prihvatanja transakcije

AT-R4 Settlement datum za vraćanje »R«

AT-R5 Oznaka banke koja inicira povraćaj ili odbija transakciju

7.2. Prava i obaveze učesnika u transferu odobrenja

Obaveze **banke nalogodavca** u transferu odobrenja su:

1. Banka ne može da ograničava svoje klijente da koriste usluge druge banke i da u drugoj banci otvaraju IBAN račune za Credit Transfer,
2. Banka nalogodavca mora obezbediti banci korisnika sve relevantne i zahtevane informacije u vezi sa transferom odobrenja u pristojnom roku i na pristojan način,
3. Banka nalogodavca mora da kreira plaćanje prema banci korisnika prema uputstvima i pravilima Credit Transfer šeme,
4. Banka nalogodavca mora nalogodavcu pružiti adekvatne informacije kako bi razumeo pravila SEPA šeme,
5. Pružiti informacije o načinu slanja i bitnim elementima koje moraju sadržavati instrukcije za Credit Transfer,
6. Obezbediti autentičnost i validnost instrukcija nalogodavca,
7. Obavestiti nalogodavca o vremenu kad se odvija presek to jest kad se završava kliring i slanje poruka (Cut –of time),
8. Potvrditi svaku ispravnu instrukciju a odbiti svaku neispravnu (provera IBAN partije itd.),
9. Dati informacije nalogodavcu o razlozima za odbijanje njegovih instrukcija,
10. Po prihvatanju instrukcija za CT, zadužiti račun nalogodavca,
11. Obezbediti da sve instrukcije odgovaraju setu pravila i propisa SEPA Data Modela.

Obaveze **banke korisnika** u transferu odobrenja su:

1. Banka korisnika mora da odobri račun korisnika u celom iznosu odobrenja, bez skidanja troškova i provizija.
2. Banka korisnika mora da pruži banci nalogodavca sve eventualne informacije u slučaju osporavanja nekog kreditnog odobrenja.
3. Banka korisnika mora da obezbedi i otvori korisniku račun u skladu sa IBAN i BIC standardima.

8. SEPA Direct Debit platni instrument

8.1. Osnovne karakteristike

SEPA direct debit je platni instrument za naplatu potraživanja u evrima koji je iniciran od strane poverioca preko njegove banke, za naplatu potraživanja od dužnika a na osnovu unapred potpisanih ugovora o pružanju usluga ili prodaji roba između dužnika i poverioca.

Temelji se na punomoćju (Direct debit Authorisation) koje je Dužnik dao poveriocu i svojoj banci da se zaduži njegov račun. To punomoćje je ustvari »Nalog zaduženja«. tj »Nalog za Naplatu potraživanja«.

Postoje dva tipa Direct Debit naplate:

1. One-off naplata - naplata koja se vrši samo jednom. Dužnik potpisuje nalog zaduženja samo za jedno plaćanje.
2. Subsequent Collection - trajni nalog koji dužnik potpisuje za više transakcija zaduženja koje se odvijaju po unapred dogovorenoj periodici (mesečno plaćanje, kvartalno itd).

Prednosti koje dobija **poverilac** korišćenjem Direct debit naplate su:

- ❖ Jednostavan i jeftin način prikupljanja novčanih sredstava,
- ❖ Mogućnost da se odredi tačan datum naplate potraživanja,
- ❖ Sigurna naplata bez čekanja na kraj vremenskog ciklusa,
- ❖ Tačno knjiženje primljenih uplata,
- ❖ Mogućnost automatizovanja pogrešnih i nenaplaćenih potraživanja,
- ❖ Jedan jedinstveni platni instrument za naplatu raznih oblika potraživanja,
- ❖ Smanjenje administrativnih troškova i poboljšanje sigurnosti korišćenjem digitalnog (elektronskog) potpisa na nalogu zaduženja.

Prednosti koje dobija **dužnik** korišćenjem Direct Debit naplate su:

- ❖ Jednostavan način plaćanja računa bez rizika da će zakasnuti sa uplatom i bez posledica ako kasni,
- ❖ Dužnik može da plati svoje obaveze i van granica svoje zemlje,
- ❖ Smanjenje administrativnih troškova i poboljšanje sigurnosti korišćenjem digitalnih (elektronskih) potpisa na nalogu zaduženja.

Prednosti koje dobija **banka** korišćenjem Direct Debit platnog instrumenta su:

- ❖ Proces je automatizovan, troškovi su manji i transakcija je procesuirana po principu end-to-end,
- ❖ Procesuiranje je jasno i transparentno, pouzdano i koliko je moguće kratko,
- ❖ Omogućen je pouzdan menadžment sigurnosti i rizika,
- ❖ Poverilac mora da prikaže specifikaciju zaduženja dužnika,
- ❖ Šema omogućava straight-through procese svih transakcija, sa jasnim referencama svake transakcije, odbijene, vraćene, refundirane itd.,
- ❖ Jednostavna primena,

- ❖ Nedvosmislena identifikacija svih SEPA Direkt Debit poverilaca,
- ❖ Jednoobrazna pravna struktura.

8.2. Učesnici u Direct Debit šemi plaćanja

Učesnici u Direct Debit šemi plaćanja su:

Poverilac : prima nalog zaduženja (ugovorni nalog) od strane dužnika kojim se inicira naplata (Collection). Nalog zaduženja predstavlja ustvari instrukcije za transfer sredstava za banku dužnika da zaduži njegov račun.

Banka Poverioca: otvara račun poveriocu i zaključuje sa poveriocem ugovor o pravilima i uslovima za Direkt Debit transfer. Na osnovu ovog ugovora banka poverioca inicira Direct Debit transakciju prosleđujući naplatu ka banci dužnika.

Banka Dužnika: je banka koja otvara račun dužniku, sa njim potpisuje ugovor o pravilima i uslovima korišćenja naloga zaduženja. Na osnovu tog ugovora, banka dužnika izvršava naplatu direktnog zaduženja koju je prosledila banka poverioca zadužujući račun dužnika u skladu sa Pravilnikom Direct Debit šeme.

Dužnik: daje nalog zaduženja (Mandate) poveriocu da bi se inicirala naplata. Zadužuje se račun dužnika po instrukcijama »naplate« inicirane od poverioca.

CSMs: može biti neka klirinška kuća, banka posrednik i sl.

8.3. Model četiri ugla

Model četiri ugla se odnosi na to da su svi učesnici u Direct Debit šemi povezani međusobnim ugovorima. Ugovori se sklapaju između:

- ❖ Poverioca i dužnika;
- ❖ Banke dužnika i dužnika;
- ❖ Banke poverioca i poverioca;
- ❖ Banke dužnika i banke poverioca.

Ovi ugovori se odnose na izvršenje naplate potraživanja i pružanje usluga Direct Debit Transfera. Dok banka dužnika i poverilaca potpisuju ugovor jer su učesnici CSMs.

8.4. Ugovor o zaduženju – Mandate

Nalog zaduženja-nalog za naplatu

Mandate ili ugovor o zaduženju je zapravo ovlašćenje koje je dužnik dao poveriocu. Potpisivanjem tog ugovora dužnik je saglasan da poverilac inicira naplatu svojih potraživanja sa računa dužnika.

Ovim ovlašćenjem se takođe ovlašćuje i banka dužnika da postupi po datom ovlašćenju od strane dužnika a po pravilima Direct Debit šeme.

Ugovor o zaduženju obično se daje u pisanoj formi potpisan od strane dužnika a može biti i u elektronskoj formi. Ovaj ugovor kao i svaki drugi mora biti napisan u skladu sa Zakonom o obligacionim odnosima, uz navođenje svih ugovornih strana. Posle potpisivanja dužnik šalje poveriocu ovaj nalog. Ugovor o zaduženju čuva poverilac sve dok se ne ispune sve obaveze iz ugovora a i kasnije kada se plaćanje po tom nalogu izvrši, ugovor se čuva onoliko vremena koliko je predviđen period reklamacija. Ugovor o zaduženju se dostavlja banci poverioca na naplatu svaki put kad je određen period plaćanja ili ako se u ugovoru navede da se plaćanje izvršava odjednom onda se dostavlja samo jednom na naplatu.

Podaci o nalogu zaduženja se transferišu u elektronskoj formi od banke poverioca do banke dužnika korišćenjem CSM.

Po SEPA pravilima ugovor o naplati mora biti napisan na tri jezika od čega je jedan engleski, a u zaglavlju ugovora mora pisati »SEPA Direct Debit Mandate«

Osnovni elementi naloga o zaduženju su:

- ❖ Naziv dužnika,
- ❖ Poštanski broj dužnika,
- ❖ Identifikacioni kod dužnika,
- ❖ Naziv firme poverioca,
- ❖ Poveriočev identifikacioni broj,
- ❖ Adresa i poštanski broj poverioca,
- ❖ Adresa dužnika,
- ❖ IBAN račun dužnika,
- ❖ BIC kod dužnikove banke,
- ❖ Broj reference dužnika (kod poverioca),
- ❖ Broj osnovnog ugovora o poslovnoj saradnji ,
- ❖ Zemlja porekla poverioca,
- ❖ Opis ugovora,
- ❖ Tip načina plaćanja,
- ❖ Mesto potpisivanja ugovora,
- ❖ Datum i potpis ugovornih strana.

Tok naplate naloga zaduženja:

0 - Po prijemu potpisanog ugovora o naplati potraživanja poverilac obaveštava dužnika da će aktivirati nalog u unapred dogovorenom vremenu to jest na određeni unapred dogovoreni datum. Poverilac mora najaviti dužniku i dužnikovoj banci da će da aktivira naplatu bar jedan dan pre dospeća roka naplate (debit advice), po pravilu je 7 dana zbog mogućnosti reklamacije.

1 - Po prijemu potpisanog mandata to jest ugovora o zaduženju, poverilac inicira naplatu.

2 - Banka poverioca šalje nalog naplate banci dužnika izabranim CSM.

3 - CSM dalje prosleđuje transakciju u skladu sa ciklusom saldiranja između banaka.

4 - Ukoliko status računa dužnika to dozvoljava banka dužnika zadužuje njegov račun.

Vremenski ciklus toka naplate

Poverilac šalje dužniku najranije 14 dana od datuma valute plaćanja najavu plaćanja ili prvo obaveštenje osim ako se sa dužnikom nije drugačije dogovorio. Nakon toga, poverilac šalje nalog na naplatu u svoju banku, ne ranije od 14 kalendarskih dana pre datuma valute.

Ukoliko je plaćanje po nalogu zaduženja prvo plaćanje ili je plaćanje u celosti, banka poverioca mora poslati banci dužnika nalog za naplatu kroz CSM u toku zadnjih 5 radnih bankarskih dana pre datuma valute ali nikako ne pre 14 kalendarskih dana pre datuma valute plaćanja.

Poslednji dan za saldiranje povraćaja sredstava je 5 bankarskih dana posle obračuna naplate prezentovane dužnikovoj banci.

Ukoliko dužnik želi da reklamira već plaćeni nalog, zahtev za povraćaj prezentira svojoj banci najkasnije 6 nedelja od datuma zaduženja njegovog računa. Poništavanje naplate od strane poverica se obavlja posle saldiranja u roku od dva bankarska dana od datuma valute plaćanja.

8.5. Prava i obaveze učesnika Direct Debit šeme

Obaveze banke poverioca su:

1. Da potpiše ugovor o učešću u SEPA šemi po usvajanju procedure »Know Your Customer«.
2. Obezbediti konzistentnost ugovora sa Pravilnikom SEPA šeme.
3. Banka ne sme da ograničava svog klijenta da koristi slične usluge od druge banke.
4. Obezbediti određene odredbe o uslovima i obavezama klijenta koji u toku procesa pomera svoja plaćanja sa jedne na drugu banku poverioca.
5. Informisati sadašnje i potencijalne klijente o pravima i obavezama dužnika, poverioca i banke poverioca o svim pitanjima u vezi sa SEPA direct debit šemom i uslugama.

6. Ukoliko poverilac nema svoj ID broj, obezbediti ID broj za sve svoje klijente.
7. Uspostaviti proceduru za sva sumnjiva i sporna potraživanja (odbijene »R«, vraćene, refundirane transakcije).
8. Platiti svaki iznos refundiranih naloga naplate banci dužnika bez obzira na finansijski status Poverioca i njegovog računa.
9. Odgovoriti na sve zahteve banke dužnika a koje su u vezi sa naložima naplate i u vezi sa ugovorom o naplati.
10. Ukoliko primeti da poverilac ugovara naplatu preko SEPA direct debit ugovora sa jednim ili više klijenata u nameri da proneveri i prevari klijente, banka je u obavezi da odmah prekine naplatu za takvog klijenta a i da raskine ugovor o Direct Debit sa klijentom koji je zloupotrebljava.
11. Banka poverioca je dužna da obešteti banku dužnika i da obezbedi naplatu refundiranih naloga od poverioca, ukoliko banka dužnika pretrpi gubitak zato što je refundirala dužnika, kao i da zastupa pred poveriocem prava i dužnika i banke dužnika.

9. SEPA platne kartice

U Evropi danas ima u upotrebi preko 350 miliona kartica sa godišnjim prometom preko 12 milijardi transakcija od kojih su preko 6 milijardi podizanje keša sa bankomata.

Svaka zemlja članica EU ima bar jednu nacionalnu karticu što podrazumeva postojanje bar jedne nacionalne šeme.

Razlikuju se dva modela organizovanja platnih kartica:

- ❖ model četiri strane i
- ❖ model tri strane.

Model četiri strane

Model četiri strane uključuje banke izdavaoce kartica, banke posrednice, koje procesuiraju plaćanje to jest obrađuju transakcije prema trgovcima, sa jedne strane i korisnicima kartica sa druge strane.

Model četiri strane može biti podeljen na dva tipa: nacionalne i međunarodne. Nacionalne šeme su uglavnom rukovođene direktno ili indirektno od strane banaka. Samo u nekoliko zemalja nacionalne debit kartice izdaje Visa i Master card.

Model četiri strane za međunarodne kartice to jest Visa i Master card se koristi za međunarodna plaćanja. U tom slučaju nacionalna šema i međunarodna card šema su udružene što znači da kartice nose oba brenda, kada korisnik kartice vrši transakcije sa karticama u zemlji izdavanja aktivira se nacionalna šema i nacionalni brend, a kada vrši transakcije u drugoj zemlji onda je to internacionalni brend.

Model tri strane

Model tri strane uključuje korisnika kartice, trgovca i banku koja je u isto vreme i banka izdavalac i akvajer banka.

9.1. Organizovanje platnih kartica po SEPA principima

Definisanje SEPA standarda, principa i pravila za platne kartice u SEPA području je potreba koja proizilazi iz široke primene platnih kartica kao instrumenta plaćanja. Široka primena platnih kartica u finansijskim transakcijama proizilazi iz toga što su one vrlo pogodne za upotrebu, relativno jeftine za procesuiranje za bankarsku industriju i jedina su alternativa kešu

9.2. Ciljevi SEPA za platne kartice

Ciljevi SEPA za platne kartice jesu:

1. Da obezbedi prihvatanje kartica na što većem broju prodajnih mesta,
2. Da poveća konkurentnost između svih učesnika u lancu (banaka, procesora itd.),
3. Da nacionalne kartice prerastu to jest migriraju u internacionalne i da se upotrebljavaju na području cele evro-zone, pod istim uslovima i sa istim troškovima kao i u zemlji izdavaoca,
4. Da se omogući trgovcima sloboda da prihvataju sve vrste i sve izdavaoce kartica bez ikakvih zakonskih, tehničkih, i proceduralnih restrikcija,
5. Da definiše set pravila, procedura i standarda sa kojima se moraju usaglasiti svi učesnici u SEPA card šemi.
6. Da unapredi sigurnost i smanji zloupotrebe i prevare sa platnim karticama sa obavezujućom upotrebom EMV čipova (na karticama i terminalima) i PIN-ova.

Zadaci koji se moraju ispuniti kako bi se ostvarili zacrtani ciljevi su odnose se na prihvatanje kartica i obezbeđenje konkurencije na svim nivoima.

Rad na SEPA platnim karticama se odvija na tri nivoa

Prvi nivo jeste izrada jedinstvenog okvira (koji uključuje standardizaciju) čijim usvajanjem i usaglašavanjem sa njim se otklanjaju tržišne barijere između banaka i provajdera.

Drugi nivo predstavlja Card šema. Izrada jedinstvene šeme radi veće operativnosti i šire dostupnosti kroz celo SEPA područje.

Treći nivo odnosi se na provajdere infrastrukture. Ciljevi su veća efikasnost, manji troškovi procesiranja kartica, zaštita od krađa, i visoki tehnički standardi.

Cilj SEPA platne kartice se ostvaruje kroz dve etape:

- ❖ I etapa - Usaglašavanje card šema za zahtevanim SEPA standardima,
- ❖ II etapa - Banke nude na tržištu svoje nove proizvode

9.3. Usaglašavanje card šema za zahtevanim SEPA standardima

Zamena nacionalne šeme sa internacionalnom. U ovom slučaju više nije potreban »co-branding« ugovor, zato što će upotreba kartica na nacionalnom i internacionalnom nivou biti pokrivena istom šemom. Ova opcija zahteva definisanje i implementaciju objedinjenih servisa za celo evro područje. Ova opcija i nije baš najsrećnije rešenje jer postoji bojazan da ova zamena može dovesti do povećanja troškova procesiranja kartica što je kontradiktorno ciljevima SEPA (kao što sada Visa i Master card zahtevaju relativno visoke troškove procesiranja).

Sklapanje saveza sa drugim card šemama ili šemom. Na ovaj način se postiže širenje kroz celo područje Evrope. Ugovorene strane se dogovaraju o uzajemnom prihvatanju kartica kao na primer EAPS (Euro Alliance of Payment Scheme) Belgija i Finska, zatim ACTIVA Slovenija (za POS sisteme), Interpray Holandija, Euro 6000 Španija, Multibanco Portugal, COGEBAN Italija itd.

Co-brand sa nekom internacionalnom card šemom. Ova opcija je danas u velikoj upotrebi i njenim potraživanjem bi se samo potvrdila sadašnja situacija. Ne zahteva velika ulaganja.

Ova opcija je danas u velikoj upotrebi i njenim podržavanjem bi se samo potvrdila sadašnja situacija. Ova opcija ne zahteva velika ulaganja.

Zaključna razmatranja

Zaključna razmatranja

Uprkos visokom stepenu ekonomske integracije država članica, finansijsko tržište u Evropskoj Uniji još uvek je u značajnoj meri izdeljeno nacionalnim propisima. Prekogranična plaćanja u evrima i dalje se odvijaju usporeno, posebno kada se radi o kupovinama roba i usluga manje vrednosti, iako je već osam godina prošlo od uvođenja evra kao jedinstvene valute. Pri tome banke naplaćuju različitu tarifu za prenos iste sume u evrima, zavisno od toga gde novac ide, pa veštački stvaraju podelu na “domaći” i “strani” evro.

Domaći platni promet obuhvata međubankarski platni promet, koji se odvija između učesnika u RTGS i kliring sistemu Narodne banke Srbije i interni platni promet, koji se odvija između klijenata koji imaju otvorene račune kod iste banke.

Kliring podrazumeva prijem pojedinačnih naloga za plaćanje ili grupu naloga za plaćanje uz koje se dostavlja specifikacija pojedinačnih naloga, radi obračuna multilateralnih neto iznosa na obračunskim računima.

Plaćanja u kliringu (mala plaćanja) jesu nalozi čiji je iznos do 250.000 dinara.

Plaćanja u kliringu izvršavaju se u procesu neto poravnanja u tri klirinška ciklusa svakog radnog dana (u 10:30, 12:30 i 14:45 časova).

Uvođenjem kliringa međunarodnih plaćanja u devizama ostvarene su značajne pogodnosti kako za klijente tako i za banke. Smanjeni su bankarski troškovi (jer se devizne transakcije plaćaju isključivo u zemlji a ne u inostranstvu), ujednačen je režim deviznog plaćanja banaka u inostranstvu sa režimom deviznog plaćanja u zemlji, a takođe je ubrzan proces transfera i obračuna deviznih plaćanja i naplate prema i sa inostranstvom. Pojednostavljen i efikasan mehanizam međunarodnih plaćanja u devizama pružiće direktnu podršku Sporazumu o slobodnoj trgovini na području Jugoistočne Evrope (CEFTA) a otvoriće i mogućnost za saradnju sa drugim državama u regionu. Pored toga, novo-uspostavljeni mehanizam deviznog kliringa predstavlja svojevrsnu pripremu za uključivanje Srbije u evropski Sistem integrisanog plaćanja u evro-zoni (SEPA) kada i ostale zakonske, institucionalne i organizacione pretpostavke za tako nešto budu stvorene.

SEPA sistem plaćanja uspostaviće novi sistem integrisanog plaćanja u evro-zoni. Kreiranje jedinstvene zone plaćanja u evrima treba da omogući građanima, preduzećima i institucijama da sva plaćanja unutar evro-zone, bez obzira na formu, instrumente, tehniku obrade, brojnost transakcija i slično, vrše jednako brzo, lako i pogodno kao što je to danas slučaj sa plaćanjima unutar nacionalnih granica. Razlike između domicilnog i inostranog sistema plaćanja unutar evro-zone bi trebalo da nestanu.

Jedinstveni platni promet za Evropu – SEPA 28-og januara 2010. godine, stupio je na snagu.

U EU ima oko 8000 banaka, 17 miliona preduzeća i 310 miliona korisnika (410 miliona građanja), kojima bi trebalo da se smanje troškovi i olakša prekogranično poslovanje korišćenjem SEPA sistema plaćanje. Istovremeno biće uspostavljena bolja preglednost poslovanja i slobodan prenos kapitala, a SEPA bi trebalo da pomogne i većoj konkurenciji i višem privrednom rastu.

Faza pune primene SEPA sistema plaćanja trebalo bi da nastupi 1-og januara 2011. godine. Procenjeno je da će prelazak na SEPA sistem plaćanja verovatno koštati oko 4.6 milijardi evra, od čega će najveći deo troškova podnositi finansijsko-bankarski sektor.

LITERATURA

Literatura

Barać, Prof. dr Slobodan, Stakić, Prof. dr Budimir, „Međunarodne finansije“, Univerzitet Singidunum, Poslovni fakultet u Beogradu, Beograd, 2008.

Barać, Prof. dr Slobodan, Ivaniš, Dr Marko, Jeremić, Dr Zoran, Terzić, Ivica, Hadžić, Dr Miroljub, Stakić, Prof. dr Budimir, „Pojmovnik finansija i bankarstva“, Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2006.

Bjelica, Prof. dr Vojin, Babić, Prof. dr Blagoje, Raičević, Prof. dr Božidar, Radičić, Prof. dr Marko, Radmilović, Dr Stanko, „Finansije u teoriji i praksi“, Stylos DOO, Novi Sad, 2006.

Vasković, Prof. dr Vojkan, „Sistemi plaćanja u elektronskom poslovanju“, Fakultet organizacionih nauka, Beograd, 2007.

Živković, Dr Aleksandar, Krstić, Dr Borko, Stanić, Dr Rade, „Banakrsko poslovanje i platni promet“, Centar za izdavačku delatnost ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2009.

Stojanović, Mr Milosav, „Značaj međunarodnih plaćanja preko kliringa, monografija“, Ekonomski fakultet Priština, Priština, Blace, beograd, 2003.

.

E- izvori

www.nbs.rs